

södertörns
högskola

UNIVERSITY COLLEGE

Institutionen för samhällsvetenskaper

VT 2009

Statsvetenskap C

Kandidatuppsats 15 poäng

Den nya diskrimineringslagen – särskiljande eller sammanhållande?

En innehållslig idéanalys av den svenska interpellationsdebatten.

Sara Andersson och Lina Glans

Abstract

The new discrimination law - distinctive or cohesive?

An idea analysis of the Swedish Chamber debate.

Authors: Lina Glans och Sara Andersson

The aim of this paper is in part to distinguish the ideas raised in the Swedish political debate on the new discrimination law in relation to protection of groups. Is protection by law against discrimination needed for the individual or the group? If it is needed for members of groups, are these groups viewed on as static or variable. Are there any conflicts present between group interests? We link these ideas to three different theoretical perspectives: multiculturalism, feminism and intersectionality and further examine the differences and contradictions between the perspectives represented by members of parliament. Drawing on the political debate and documents formulated within the government, this paper analyzes views on identity by group through the use of idea analysis. The main conclusions of this paper are the following. All theoretical views chosen are present within the debate. The representatives of feminism and multiculturalism call for distinctive needs. However, the philosophical debate current them between is not represented in the political debate on the discrimination law. The feminist concern stands without a multicultural opponent. The perspective on intersectionality is included in the debate but the understanding is quite incoherent. The government representatives choose to propagate for the principle of equal treatment instead of a variable view on groups.

Keywords: discrimination, multiculturalism, intersectionality, feminism, power.

Innehåll

1	Inledning	3
1.1	Bakgrund	4
1.2	Aktuellt forskningsläge.....	5
1.3	Syfte och frågeställningar	6
1.4	Uppsatsens disposition	7
2	Metod.....	8
2.1	Val av metod och motivering	8
2.2	Idealtyper som analysverktyg	9
2.3	Dimensioner som analysverktyg	10
2.4	Förförståelse, validitet och reliabilitet	11
2.4.1	<i>Förförståelse och uppsatsförfattarnas epistemologiska utgångspunkt</i>	<i>11</i>
2.4.2	<i>Validitet</i>	<i>11</i>
2.4.3	<i>Reliabilitet</i>	<i>12</i>
2.5	Material.....	13
2.5.1	<i>Avgränsning av teori och material.....</i>	<i>13</i>
2.5.2	<i>Källkritik.....</i>	<i>14</i>
3	Teori.....	14
3.1	Mångkulturalism.....	15
3.1.1	<i>Erkännande genom betydelsefulla andra</i>	<i>15</i>
3.1.2	<i>Specifika rättigheter i den liberala staten</i>	<i>16</i>
3.1.3	<i>Erkännandet av "de Andra"</i>	<i>17</i>
3.2	Feministiskt perspektiv	18
3.2.1	<i>Könsmaktsordningen.....</i>	<i>19</i>
3.2.2	<i>Grupperns behov av skydd</i>	<i>19</i>
3.3	Mångkulturalism kontra feminism	20
3.4	Intersektionalitetsperspektiv	22
3.4.1	<i>Mångkulturalism ur ett intersektionellt perspektiv</i>	<i>22</i>
3.4.2	<i>Feminism ur ett intersektionellt perspektiv</i>	<i>23</i>
3.4.3	<i>Att fastna i kategorier.....</i>	<i>25</i>
3.5	Sammanfattning av teori och analysverktyg	26
3.5.1	<i>Idealtyper</i>	<i>26</i>
3.5.2	<i>Analysdimensioner</i>	<i>27</i>
4	Analys	28
4.1	Mångkulturalism kontra feminism	29
4.2	Analysdimensioner kopplade till materialet	30
4.2.1	<i>Att kategorisera identitet</i>	<i>31</i>
4.2.2	<i>Statens roll.....</i>	<i>37</i>
5	Sammanfattning	43
6	Slutdiskussion	43

1 Inledning

I dagens svenska samhälle upplever människor diskriminering på grund av att de exempelvis är födda utanför Europa och inte har tillgång till det svenska språket eller att de sitter i rullstol och inte har tillgång till det allmänna rummet. Kanske blir en kvinnas åsikt ignorerad på arbetsplatsen för att lämna plats åt en mansröst, kanske får en äldre man sparken från sitt jobb till förmån för någon yngre, kanske kan inte Hussein få komma till jobbintervju förrän han byter namn till Hans. Denna uppsats söker fokusera på den problematik som uppstår i ett växande heterogent samhälle som präglas av att olika grupper försöker förhålla sig till de förutsättningar som är uppsatta för majoriteten av befolkningen. Medlemmar av olika sociala grupper träder in i det allmänna rummet och upplever negativa konsekvenser från vilka de behöver skydd. Vi kopplar detta ökade behov av skydd till ett ökat behov av erkännande.

Samtidigt som det finns ett ökat behov av erkännande finns det en pågående debatt gällande hur utrymmet ska fördelas för dessa specifika grupper.¹ Det föreligger en konflikt mellan förespråkare av vissa feministiska perspektiv och förespråkare av gruppsspecifika rättigheter och etniska minoriteters behov av skydd. Denna konflikt har inte bara framträtt i media utan har också i högsta grad varit närvarande på den politiska arenan, kanske främst i frågor rörande invandring. Kritik som riktas gentemot mångkulturalism handlar ofta om förekomsten av inre restriktioner och hur detta relateras till kvinnors rättigheter inom dessa kulturella eller etniska grupper som erhåller specifika rättigheter. Vi ser riksdagsdebatten inför en ny svensk diskrimineringslag som ett fall av denna pågående samhällsdiskussion. De röster som hörs i den svenska politiska debatten, hur resonerar de kring gruppernas olika utrymme att erhålla jämlik behandling och varför är det viktigt att belysa eventuella konflikter dem emellan? För de individer som diskrimineras i Sverige på grund av tillhörighet till en specifik gemenskap (eller flera) är det oerhört viktigt att undersöka hur lagstiftarna väljer att se på diskriminering och hur vi därmed hanterar det statliga skyddet för medlemmar av olika grupper. Som vi beskriver nedan finns det ökat intresse för en intersektionell analys av diskriminering. Man frågar sig om det är möjligt att se mer flexibelt på grupper och därmed skydda även de medborgare som osynliggörs när de fastnar mellan de olika kategorierna.

¹ Se Dilsa Demirbag-Sten (2008-11-23); Maria Hagberg (2008-05-28)

1.1 Bakgrund

Att samhället anpassar sig till mångfalden innebär i förlängningen att lagstiftningen måste följa efter så att alla medborgare ska ha likvärdig tillgång till samhället. Den senaste förändringen är den nya diskrimineringslagstiftningen som trädde i kraft 1 januari, 2009. Lagen grundas på regeringens proposition och antogs av riksdagen i sin helhet med undantag från ett fåtal förändringar. Den nya diskrimineringslagen ersatte jämställdhetslagen och sex andra lagar.² Syftet med den nya lagen är främst att motverka diskriminering genom att främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder samt att de olika diskrimineringsgrunderna ska bedömas likvärdigt.³ I och med den nya lagen antogs två nya diskrimineringsgrunder; ålder och könsöverskridande identitet eller uttryck.⁴ Regeringen grundade sin proposition på en utredning gjord av en, av den förra regeringen tillsatt, diskrimineringskommitté.⁵ Dess uppgift var bland annat att göra en översyn av diskrimineringslagstiftningen och överväga en gemensam lagstiftning. Tidigare lagar har varit svåröverblickade och skapat ett lapptäcke av regler och lagar där olika grunder har värderats olika starkt.⁶

Diskrimineringskommittén framhåller i sin utredning att den nya lagen bör ha ett intersektionalitetsperspektiv, ett perspektiv på att olika diskrimineringsgrunder kan samverka med och vara beroende av varandra och således inte utan vidare kan särskiljas från varandra. Det framhålls att det är viktigt att ta hänsyn till intersektionalitet i relation till de olika diskrimineringsgrunderna då detta skulle kunna bidra till en utökad förståelse av diskrimineringens ofta komplexa karaktär och att tyngden i en fällande diskrimineringsdom inte behöver ligga på den ena eller andra diskrimineringsgrunden.⁷ Det är med detta syfte som diskrimineringskommittén föreslår en samlad ombudsmannamyndighet.⁸ Det framhålls att ett samlat tillsynsansvar dels kan bidra till ett fördjupat intersektionalitetsperspektiv och dels skulle kunna skapa ett mer effektivt diskrimineringsarbete på alla grunder då en samlad

² Diskrimineringslag (2008:567)

³ Prop. 2007/08:95 s. 83-84

⁴ Ibid. s. 1-2

⁵ För diskrimineringskommitténs exakta sammansättning och direktiv se SOU 2006:22, *missiv* (sidnumrering saknas)

⁶ SOU 2006:22 s.20-21

⁷ Ibid. s.138

⁸ En enad myndighet som samlar JämO, DO, HO och HomO.

myndighet skulle kunna ge större insikter i både samspelet mellan olika diskrimineringsgrunder och likheten många diskrimineringsmekanismer sinsemellan.⁹

Denna anpassning har samlat kritiska röster från feministiskt håll. Detta blir tydligt i en skriftlig fråga ställd av riksdagsledamoten Birgitta Ohlson (fp) till integrations- och jämställdhetsminister Nyamko Sabuni. Hon framför å flera organisationers vägnar en oro över att jämställdhetsfrågor ska ges mindre prioritet till fördel för andra diskrimineringsgrunder, då frågorna inte längre kommer att bevakas av en egen myndighet. Hon framhåller också att den könsdiskriminering som kvinnor oavsett etnisk tillhörighet, kulturell bakgrund eller ålder dagligen möter är en av de mest utbredda diskrimineringsformerna.¹⁰

1.2 Aktuellt forskningsläge

Det finns en brännande akademisk debatt om mångkulturalismens plats i den liberala staten. Fuat Deniz och Rolf Lidskog har skrivit en nyutkommen bok om hur mötet mellan kulturer skapar behovet av ett skydd. *Mångkulturalism – socialt fenomen och politisk utmaning* poängterar att den svenska staten bör ha en genomtänkt syn på hur man kan stödja grupper utan att individen blir bunden inuti.¹¹ Man bör förhindra förekomsten av motsättningar mellan grupper genom kritisk granskning och ett kritiskt förhållningssätt till vad som är det ”neutrala”.

Inom området där feministiska perspektiv möter mångkulturell politik ser man också en pågående diskussion. I en vetenskaplig artikel skriven av Salla Tuori applicerar hon debatten om (o)förenligheten mellan feminism och mångkulturalism på Finlands nationsbygge inom ramen för ett EU-projekt.¹² Hon beskriver vikten av att jämställdhet mellan kvinnor och män används för att beskriva ”vi” och således ”de andra”. Hur invandrarkvinnor ofta upplevs behöva räddas från sin egen kultur och assimileras in i den finska (eller den svenska) för att uppnå individuell frihet.

I en artikel i *Tidskrift för genusvetenskap* påpekar Liz Fekete att den påstådda oförenligheten mellan feminism och mångkulturalism underblåser de högerextrema vindarna som skapar en

⁹ SOU 2006:22 s.138

¹⁰ Ohlson, Skriftlig fråga 2007/08:1138

¹¹ Axelsson (2009)

¹² Tuori (2007)

växande negativ inställning till invandring i Europa.¹³ Hon menar att feminister i debatten om *andra kulturer* ingår i den konsensus som vill kontrollera invandrare – med ursäkten att kvinnan ska skyddas. Att statliga åtgärder ofta använder jämställdhet mellan män och kvinnor som ursäkt för att kränka medborgerliga rättigheter för medlemmar av etniska och religiösa grupperingar (då främst muslimer). Hon påpekar det bisarra i att ersätta ett förtryck (av kvinnor) med ett annat (av etniska minoriteter).

För att kunna rikta denna uppsats i riktning mot något outforskat har vi tittat på de uppsatser som redan skrivits inom samma område. Eftersom denna lagstiftning är ny från årsskiftet har den ännu inte behandlats i så stor utsträckning. De undersökningar som har gjorts berör bland annat förståelsen för och beskrivningen av intersektionalitetsbegreppet i Diskrimineringskommitténs betänkande¹⁴, intersektionella idéströmningar inom statens antidiskrimineringsarbete¹⁵, synen på positiv särbehandling bland riksdagspartier¹⁶ samt motsättningar mellan feminism och mångkulturalism applicerat på hederskultur.¹⁷ Den politiska debatten om den nya diskrimineringslagen har, vad vi kan se, lämnats orörd vilket har lämnat ett utrymme för oss att undersöka.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att i ett första steg, urskilja vilka idéer som lyfts fram i riksdagsdebatten kring den nya diskrimineringslagen. Vidare ska vi sammanlänka de idéer som går att finna i den svenska debatten till tre teoretiska perspektiv; mångkulturalism, feminism samt intersektionalitet. Den första frågeställningen lyder följaktligen

1. *Vilka tankar, idéer och ståndpunkter kopplade till det teoretiska ramverket går att finna i debatten kring den nya diskrimineringslagen?*

Denna frågeställning ska besvaras genom att koppla den politiska debatten till utarbetade teoretiska «idealtyper»¹⁸. Den första frågeställningen kommer att besvaras successivt genom hela uppsatsen och inte i en specifik del. Med andra ord, dessa ståndpunkter ska inte fristående redovisas kopplat till materialet, utan kommer enbart att framträda som tagna

¹³ Fekete (2008)

¹⁴ Mååg (2007)

¹⁵ Adebrink och Cullemo (2007)

¹⁶ Gidoff (2006)

¹⁷ Abbas (2005)

¹⁸ Dessa beskrivs i kap 2.2

positioner inom valda analysdimensioner. Dessa dimensioner redogörs för i metodavsnittet. Genom vald interpellationsdebatt ska vi också försöka finna de motsättningar som färgar den politiska diskussionen med ett vidare syfte att se var det ligger brytpunkter i debatten. Vi vill lyfta upp, genom ståndpunkter som företräds av riksdagsledamöterna, en inneboende konflikt mellan mångkulturalism och feminism. Vi frågar oss

2. *Går det att finna motsättningar mellan mångkulturalism och feminism inom den teoretiska diskussionen? Går det att finna motsättningar mellan mångkulturalism och feminism i interpellationsdebatten om den nya diskrimineringslagen?*

Denna frågeställning besvaras delvis genom en teoretisk diskussion i kapitel 3.3 samt genom att koppla de ovan nämnda idealtyperna till det empiriska materialet. De motsättningar vi finner i det empiriska materialet ska behandlas under kapitel 4.1.

Diskrimineringskommitténs uttalande i dess betänkande, om behovet av ett intersektionalitetsperspektiv gällande den nya diskrimineringslagstiftningen, gav oss ett incitament att söka efter detta fokus. Den tredje frågan vi ställer oss är

3. *Framställs mångkulturalism och feminism som separata kategorier i interpellationsdebatten eller skildras dessa två perspektiv som samverkande aspekter av arbetet mot diskriminering?*

Svaret på denna fråga söker vi finna genom att använda oss av «analysdimensioner»¹⁹ där vi ställer upp de tre teoretiska perspektiven i relation till varandra.²⁰ Dessa dimensioner kommer genom förespråkare av idealtyperna att hantera *synen på identitetskategorier* samt *synen på statens roll i förhållande till diskriminering*. Modellen nedan visar den horisontella skala på vilken de skilda idealtyperna placeras.

Sammanhållande perspektiv ----- Isärhållande perspektiv

1.4 Uppsatsens disposition

I *kapitel 2* behandlas vald metod med utformandet av analysverktyg, reliabilitets- och validitetsfrågor, material och avgränsningar. I *kapitel 3* presenteras uppsatsens teoretiska

¹⁹ Dessa beskrivs i kap 2.3

²⁰ Dessa redovisas i kapitel 4.2 samt 4.3.

ramverk. Denna del avslutas med en sammanfattning av de teoretiskt bundna idealtyper som ska kopplas till användandet av valda analysdimensioner. I *kapitel 4* genomförs analysen med fokus på materialet och tidigare utarbetade och presenterade analysverktyg. Detta kapitel delas upp i två delar där första delen besvarar frågeställning 2 och den senare besvarar frågeställning 3. I *kapitel 5* knyts uppsatsen samman med en slutdiskussion där vi sammanfattar det vi har kommit fram till i den empiriska analysen samt ger förslag till vidare forskning.

2 Metod

2.1 Val av metod och motivering

Vi har valt att genomföra en kvalitativ textanalys av typen innehållslig idéanalys då denna tycks bäst lämpad för uppsatsens syfte och undersökning. Målet med en innehållslig idéanalys är att få klarhet i vad som sägs i en debatt, att förtydliga de viktigaste argumenten och koppla dem till ideologiska utgångspunkter och förändringar.²¹ Den kan genomföras utifrån olika samhällsteoretiska utgångspunkter och idéer analyseras för att sedan sättas in i ett sammanhang med andra texter.²²

Då vi har för avsikt att undersöka riksdagsdebatten kring den nya diskrimineringslagen och försöka urskilja de tankar och idéer som utgör grunden är en innehållslig idéanalys således en lämplig metod att använda. Eftersom vi vill påvisa vad som *faktiskt* sägs istället för *hur* något framställs, språkligt, i en politisk debatt eller vad som kan tolkas mellan raderna har vi valt idéanalys istället för att göra en diskursanalys.²³

Vi har valt tre teoretiska utgångspunkter i syfte att belysa och analysera de idéer och tankar som går att urskilja i materialet: mångkulturalism, feminism och intersektionalitet. Dessa presenteras mer utförligt i nästkommande kapitel.

Utifrån teorin utarbetas analysverktyg för att effektivt och med klarhet kunna analysera materialet. I en idéanalys används oftast dimensioner eller idealtyper som analysverktyg.²⁴ I

²¹ Bergström och Boréus (2005:156)

²² Ibid. (2005:177)

²³ För en bredare förståelse av diskursanalys se Bergström och Boréus (2005)

²⁴ Ibid. (2005:23)

denna uppsats kommer vi att använda oss av både idealtyper och dimensioner då de fyller olika funktioner för uppsatsens olika delar.

2.2 Idealtyper som analysverktyg

Skapandet av idealtyper används för att försöka utkristallisera tre tydliga teoretiska perspektiv till vilka det i analysen går att koppla debattörernas idéer. Som nämnt i första kapitlet används detta analysverktyg för att besvara frågeställningar 1 samt 2. Vi använder oss av idealtyper på ett sätt där syftet främst är att rekonstruera idésystem. Idealtyper är här en sorts tankekonstruktion som skapas utifrån karaktäristiska idéer, relevanta för de fenomen som ska undersökas.²⁵ De konstruerade karaktärerna används här likt ett raster att lägga över texter i syfte att sortera in olika argument och idéer efter olika teoretiska utgångspunkter.²⁶ Idealtyperna syftar inte enbart till att klassificera olika argument och idéer efter olika teorier, utan kan även påvisa om olika delar i texten eller debatten inte kan klassificeras efter de konstruerade idealtyperna. Även detta fyller en viktig funktion för studien då det också är intressant att se vilka delar av debatten som inte går att härleda till förutbestämda idealtyper.²⁷

Vi har utifrån uppsatsens teoretiska grund utarbetat tre idealtyper som kommer att utgöra fasta utgångspunkter i analysen. Dessa tre idealtyper är *mångkulturalism*, *feminism* och *intersektionalitet*. I utformandet av idealtyper finns det ett flertal aspekter som bör tas i beaktning. Generellt kan sägas att ju lösare idealtyperna utformas desto större tolkningsutrymme ger detta till forskaren och ju mer specificerade idealtyperna är desto mer kommer studien likna en renodlad innehållsanalys.²⁸ Det finns uppenbara för- och nackdelar med båda tillvägagångssätten. För löst konstruerade idealtyper gör materialet mer svårspecificerat och våra egna tolkningar mer avgörande medan för strikt konstruerade idealtyper riskerar att innebära svårigheter vad gäller att sortera materialet och gör att en allt för stor del av argumenten blir svårt att sortera in efter analysverktygen. Denna problematik diskuteras vidare under stycket reliabilitet och validitet.

Idealtyperna ska användas allra främst för att strukturera upp den teoretiska basen. Vi har valt detta tillvägagångssätt för att bringa tydlighet till analysen. Väl medvetna om riskerna med att använda idealtyper, istället för lösare formulerade teoretiska utgångspunkter, menar vi ändå

²⁵ Bergström och Boréus (2005:159)

²⁶ Ibid. (2005:159–160)

²⁷ Ibid. (2005:160)

²⁸ Ibid. (2005:174–175)

att dessa är viktiga för att analysen ska kunna utföras på ett klart och tydligt sätt. Att vi missar vissa former av feminism eller vissa förespråkare av gruppsspecifika rättigheter med andra lösningar på samma problem är givetvis en förlust, men har ändå ansetts nödvändigt. De teoretiska perspektiven är utvalda i syfte att undersöka intressanta skärningspunkter i debatten om den nya diskrimineringslagen.

Idealtyperna sammanfattas i tabell i slutet av kapitel 3.

2.3 Dimensioner som analysverktyg

Vi har valt att använda oss av dimensioner som analysverktyg vid bearbetning av det empiriska materialet då dessa tycks mest verkningsfulla i analysen av debatten och i förhållande till uppsatsens syfte. Genom att använda oss av detta verktyg ska vi besvara vår tredje och sista frågeställning.

Dimensioner är mer allmänt hållna än idealtyper och grundas i politisk filosofi eller ideologiforskning. De ska givetvis anknyta väl till det teoretiska ramverket. Vidare ska det utifrån dimensionerna vara möjligt att tolka och klassificera materialet, det ska gå att placera in det på en skala – eller mer precist inom dimensionen.²⁹ Att verktygen är skapade utifrån de teoretiska perspektiven gör det möjligt att använda sig av de utarbetade analysdimensionerna på annat material.

För oss gäller det följaktligen att utveckla dimensioner som i hög grad anknyter till vår teoretiska grund men som likväl ska vara möjliga att applicera på materialet. Det är även viktigt att de tre valda teoretiska utgångspunkterna ska gå att finna längs varje dimension. I utarbetandet av analysdimensionerna har vi utgått ifrån två centrala teman i det teoretiska ramverket. Målet har varit att försöka finna teman eller områden i vilka de valda perspektiven har skilda uppfattningar eller utgångspunkter. De två valda temana är synen på identitetskategorier och synen på statens roll i förhållande till diskriminering. De två analysdimensionerna har fått namnen *att kategorisera identiteter* och *statens roll*. Dessa kommer att presenteras i tabellform i slutet av kapitel 3.

Dimensionerna är, som tidigare nämnts, mer löst hållna än idealtyper och syftar här till att sortera och analysera materialet utifrån centrala ämnen. Vi har försökt att utarbeta relativt

²⁹ Bergström och Boréus (2005:164)

strama dimensioner men en av dimensioners grundläggande problem kvarstår; att de ger oss som uppsatsförfattare större tolkningsutrymme och således också minskar reliabiliteten. Detta diskuteras vidare nedan.

2.4 Förförståelse, validitet och reliabilitet

Idéanalys som metod genererar problem rörande validitet och reliabilitet, men dess karaktär skiftar i förhållande till vald utgångspunkt.³⁰ Nedan resonerar vi kring den validitets- och reliabilitetsproblematik relevant för denna uppsats.

2.4.1 *Förförståelse och uppsatsförfattarnas epistemologiska utgångspunkt*

Det är viktigt att inta en så objektiv position som möjligt men att också vara medveten om att den egna förförståelsen alltid påverkar studiens resultat. Vårt perspektiv är färgat av våra kulturella erfarenheter och vi måste tänka på vilka glasögon vi tittar igenom. En förförståelse för sin egen kontext bidrar till en ökad validitet i uppsatsen.³¹ Således anser vi det viktigt att identifiera oss själv som uppsatsförfattare och tydliggöra våra kontextuella utgångspunkter som med säkerhet kommer att påverka uppsatsens resultat. Vi studerar en statsvetenskaplig utbildning med ett uttalat genus- och mångfaldsperspektiv som genomsyrar stora delar av utbildningen. Vi har en konstruktivistisk inställning till identitet och ser makt som en strukturell företeelse. Att vi är ”vita feminister”, tillhörande majoritetskulturen i ett liberalt välfärdssamhälle innebär att vi har en viss typ av erfarenheter, och detta påverkar obestridligen vår analys. Självklart är målet hela tiden att förhålla sig så neutral och objektiv till materialet som möjligt men en hög transparens inför vår egen kontext och utgångspunkter bidrar till en ökad intersubjektivitet och ger läsaren en större insyn och förståelse för genomförandet av studien.³²

2.4.2 *Validitet*

Undersökningens validitet grundas i att uppsatsförfattaren verkligen undersöker det som den säger sig undersöka.³³ Vi är intresserade av att finna de idéer och tankar som finns representerade i den politiska debatten kring fastställandet av den nya diskrimineringslagen

³⁰ Bergström och Boréus (2005:274)

³¹ Ibid. (2005:35)

³² Ibid. (2005:174)

³³ Ibid. (2005:134)

och undersöker därför interpellationsdebatten tillsammans med regeringspropositionen och oppositionens motioner. Således undersöks det som ännas undersökas.

En betydande del av validitetsfrågan ligger i att läsaren kan följa studien steg för steg och ges möjlighet att se vilka bitar som uppsatsförfattaren står för och vad som faktiskt finns i materialet.³⁴ Detta görs genom tydliga referenser till källor och uttömmande citat. Vi försöker därför i analysen referera så klart som möjligt samt att hela tiden styrka det vi vill påvisa med tydliga och talande citat vilket ger läsaren möjlighet att se vad vi som författare står för och vad empirin säger.

2.4.3 *Reliabilitet*

Studiens reliabilitet syftar till att studien är tillförlitlig. I en empirisk studie innebär detta att studien ska kunna genomföras ett flertal gånger av olika personer och fortfarande ge samma resultat. När olika personer finner samma resultat brukar det sägas att intersubjektiviteten är god.³⁵ I en uppsats med stort tolkningsutrymme utgör detta en av de viktigaste aspekterna och är också en överhängande svårighet. Våra idealtyper är relativt löst hållna och breda i sin definition vilket ger oss som uppsatsförfattare ett större tolkningsutrymme och därmed är det en svårighet att genomföra en tillförlitlig studie. Fördelen med detta tolkningsutrymme är att fler idéer kan kopplas till de olika idealtyperna och således tydligare inkluderas i analysen men därtill blir intersubjektivitetsproblematiken också mer närvarande. Detsamma gäller dimensionerna då dessa från början är mer löst hållna än idealtyperna. Trots en strävan efter att utforma dem så snäva som möjligt är det ofrånkomligt att de ger oss ett relativt stort tolkningsutrymme. En hög transparens inför valet av dimensioner och idealtyper liksom att väl underbygga analysen med en hög andel citat har också varit ett sätt att försöka undkomma intersubjektivitetsproblematiken och ge läsaren möjlighet att själv bedöma materialet.

Vi har genomfört analysen med dubbla läsningar av allt material i syfte att ytterligare öka intersubjektiviteten. För att öka reliabiliteten och uppnå god intersubjektivitet har vi varit tydliga med vår egen förförståelse och de preferenser som ofrånkomligt kommer att påverka resultatet.

³⁴ Bergström och Boréus (2005:35)

³⁵ Ibid. (2005:35–36)

När samma forskare uppnår samma resultat genom att undersöka samma material vid olika tidpunkter menar man att det är god intrasubjektivitet. Genom väl utformade analysverktyg kan man undslippa fällan med att utgå från subjektiva tolkningar och därmed blir resultatet mer trovärdigt.³⁶

2.5 Material

Vi har valt att i första hand analysera den interpellationsdebatt³⁷ som fördes i arbetsmarknadsutskottet gällande regeringsproposition 2007:08 ”Ett starkare skydd mot diskriminering”. Debatten består av 66 anföranden av företrädare för samtliga riksdagspartier. Vi kommer att använda oss av propositionerna och motionerna för att skapa ett fullständigt sammanhang och få en djupare förståelse för debatten. Vi har slutligen också använt oss av diskrimineringskommitténs utredning³⁸ och dennas upplyftande av intersektionalitetsperspektivet och förslag om etnisk positiv särbehandling.

2.5.1 Avgränsning av teori och material

Anledningen till att debatten och inte själva lagen har valts är att i debatten uttrycks visioner och idéer. Lagen är mer svåranalyserad då den inte uttrycker de tankar och idéer som i vårt fall är det viktiga, på samma sätt som debattinläggen. Debatten tillsammans med oppositionspartiernas motioner och regeringens proposition utgör en god grund för att försöka finna utifrån vilka perspektiv riksdagspartierna och dess ledamöter resonerar. Det bör anmärkas att vår uppsats således inte direkt säger något om själva diskrimineringslagen. Men också debatten, propositionen och motionen är av största vikt att analysera, då dessa påvisar dels vilka idéer och tankar som ligger bakom lagförslaget och dels vilket resonemang som förs av de som faktiskt stiftar Sveriges lagar, riksdagen.

Valet av denna interpellationsdebatt i relation till andra politiska debatter kan hänvisas till ämnets aktualitet genom införandet av den nya diskrimineringslagen samt ett allmänt intresse av politisk filosofi i relation till mångfald och genusfrågor.

³⁶ Bergström och Boréus (2005:35–36)

³⁷ Kammararens protokoll 2007/08:117, kommer fortsättningsvis att benämnas ”Debatt 2007/08:117”

³⁸ SOU 2006:22

De teorier som valts kan hänvisas till två antologier där konflikten kring erkännandets politik³⁹ samt gruppen kvinnors relation till mångkulturalism⁴⁰ behandlas av flertalet erkända teoretiker. Dessa diskussioner lyfter fram problematiken som vi försöker nå i denna uppsats. Fokus på intersektionalitetsbegreppet utgår delvis från Diskrimineringskommitténs uttalande som nämnts i ovanstående stycke samt utifrån ett eget intresse av ett kritiskt perspektiv. Intersektionella analyser har fått ett ökat utrymme i den svenska akademiska kontexten och vi anser att denna aspekt är relevant och viktig att inkludera i den teoretiska debatten. Diskussion om teorival diskuteras vidare i kapitel 3 under respektive perspektiv.

2.5.2 Källkritik

Genom reflektioner kring det valda materialet kan man se vissa skillnader mellan debattinläggen och det skrivna materialet (regeringspropositionen samt oppositionernas motioner). Innehållet i debattinläggen är mindre genomtänkt i jämförelse med regeringspropositionen vilket i sig inte är märkvärdigt eftersom denna är ett väl genomarbetat lagförslag. Detsamma gäller för oppositionernas motioner vilka reflekterar en mer samlad fokus. Detta kan förklaras med att debatten är tidspressad och fokus riktas mot enskilda individer medan motionerna ges en längre tidsram samt utformas i grupp. Debatten färgas både av partitillhörighet, i likhet med motionerna, samt av subjektiviteten hos riksdagsledamöterna medan motionerna genom den längre tidsramen utformas till större del genom partiets riktlinjer.

3 Teori

Utgångspunkten för det teoretiska ramverket är hur dessa perspektiv förhåller sig till grupperns behov av skydd. Något som är viktigt att nämna inledningsvis är hur dessa tre teorier betraktar likhetsprincipen som ideal. Likhetsidealet syftar till att behandla alla lika och därmed motverka förtryck. "Enligt lag ska alla medborgare ha lika rättigheter och skyldigheter. Eventuella olikheter mellan sociala grupper och personer ska behandlas som rena tillfälligheter och sakna betydelse i det offentliga livet"⁴¹. Detta ideal ligger till grund för likabehandlingsprincipen. Förespråkare av mångkulturalism menar att likhetsprincipen frångår det faktum att olika grupper har olika förutsättningar och specifika behov i relation till

³⁹ Taylor (1999)

⁴⁰ Okin (2002)

⁴¹ Young (2000:92)

majoriteten. Det feministiska perspektivet påpekar att likhetsprincipen verkställs inom institutioner som är skapade utifrån manliga preferenser vilket innebär att kvinnor missgynnas när denna princip operationaliseras. En intersektionell analys riktar fokus mot en vidgad förståelse för människans komplexitet och en mindre statisk syn på hennes utgångspunkt, likhetsprincipen ifrågasätts utifrån på vilka grunder som universella riktlinjer formas.

3.1 Mångkulturalism

Många liberaler är anhängare av likhetsidealet och har därmed svårt att förlika sig med idén om gruppsspecifika rättigheter. Kymlicka menar att detta hänger ihop med minnet av det tidigare feodala systemets uppbyggnad där rättigheter var knutna till vilken social grupp man tillhörde.⁴² Taylor förtydligar denna förskjutning från *någras ära* till *allas värde* och beskriver hur sammanbrottet av den sociala hierarkin under feodalismen skapade en politik driven av utjämning och universella rättigheter för medborgaren.⁴³ Ju närmare nutid vi kommer, desto sämre passar minoriteters rättigheter in i ”mänskliga” rättigheter. Inom områden som täcker hela samhället vilar olösta konflikter gällande erkännande, medborgarskap, demokratisk delaktighet och politiskt ansvar.⁴⁴ Nedan följer en genomgång av olika perspektiv förekommande bland teoretiker som argumenterar för mångkulturell politik i dagens liberala samhälle.

3.1.1 Erkännande genom betydelsefulla andra

Betoningen av alla medborgares lika värde och kravet på utjämnande åtgärder i ett ”blint” samhälle har enligt Charles Taylor lett till förekomsten av särartspolitik, kravet på erkännande av den unika identiteten hos gruppen. Detta erkännande av unikheter skapar en potentiell olikhet från andra och därigenom särartskrav. Han påpekar att ”[d]et allmänna kravet driver fram ett erkännande av det specifika”.⁴⁵

Han skriver att den andra stora förändringen i modern tid, jämte etableringen av *allas värde*, är utvecklandet av ett s.k. autenticitetsideal, en individuell identitet vilken förankras genom att vara trogen sig själv och sitt egna sätt att existera som människa.⁴⁶ Denna identitet formas

⁴² Kymlicka (1995:35)

⁴³ Taylor (1999:42)

⁴⁴ Kymlicka (1998:13)

⁴⁵ Taylor (1999:47)

⁴⁶ Ibid. (1999:42)

delvis av andras erkännande. Genom att man efter denna samhällsförändring utgår från sig själv utan givna ramar måste man vinna erkännandet på egen hand från sin omgivning – och detta kan misslyckas. Resultatet blir då frånvaro av erkännande, ett slags *misskännande*. Sociala grupper som upplever ett misskännande av det övriga samhället internaliserar en bild av sin egen underlägsenhet och denna form av självförnedring är enligt Taylor den starkaste formen av förtryck. Erkännande är därför ett livsnödvärdigt mänskligt behov.⁴⁷ Detta att man kan *misskännas* både på det sociala planet och i den offentliga sfären är den starkaste effekten av denna förändring. Taylor skriver att i ”diskussionen om mångkulturalism ligger föreställningen att en förvägran av erkännande kan vara en form av förtryck”⁴⁸. Iris Marion Young menar i likhet med Taylor att upplysningsidealet har skapat ett behov av ett erkännande av olikhet. Hon skriver att likhetsidealet provocerar fram en motståndsrörelse i form av ”den egna gruppens rätt att bevara och uttrycka sin särart”⁴⁹.

3.1.2 Specifika rättigheter i den liberala staten

Som skrivet ovan uppkom den liberala demokratin till viss del som en reaktion gentemot feodalismens sätt att hierarkisera människor efter deras grupptillhörighet.⁵⁰ Kymlicka menar, trots den vedertagna föreställningen, att den liberala tanken bär utrymme för grupp-specifika rättigheter. Detta görs genom att skilja mellan två olika former av gruppens anspråk på rättigheter, inre restriktioner och yttre skydd.⁵¹ Kymlicka vill se ökade externa skydd för exempelvis etniska eller kulturella minoritetsgrupper gentemot majoritetssamhället, samtidigt minskad andel interna begränsningar inuti grupperna för att öka andelen skydd för individen. Yttre skydd kan ges till en etnisk grupp gentemot andra grupper - då främst majoritetssamhället. Detta är enligt Kymlicka ett sätt att minska den mindre gruppens sårbarhet gentemot den större.

I ett allt mer diversifierat samhälle kommer krav på positiva åtgärder inom politiken för att skydda gruppens överlevnad. Såsom utrotandet av diskriminering, fördomar och rasism mot minoritetsgrupper. Diskrimineringslagar i liberala stater är enligt Kymlicka en politisk åtgärd som främst syftar till att möjliggöra att alla grupper i samhället kan utnyttja de rättigheter som är givna för alla medborgare. Han menar att denna politik inte fullt ut borde kallas en del av

⁴⁷ Taylor (1999:37–46)

⁴⁸ Ibid. (1999:46)

⁴⁹ Young (2000:93)

⁵⁰ Kymlicka (1998:43)

⁵¹ Ibid. (1998:44)

mångkulturell politik.⁵² Mångkulturell politik är däremot riktade grupprättigheter såsom hemspråksundervisning i skolan, särskilt riktade kulturanslag för att motverka exempelvis ett homogent europeiskt kulturuttryck eller befrielse från vissa skolaktiviteter med hänvisning till religion eller kultur.⁵³

Taylor menar att värdefrågan som inom rättighetsliberalismen⁵⁴ innebär att alla individer, oberoende av etnicitet eller kulturell härkomst (dvs. särartsblindhet) ska erhålla medborgarstatus och exempelvis rösträtt, nu sträcker sig till att ge en traditionell kultur dess värde och dess medborgare rätt att få erkännande som del av denna grupp. De redan etablerade principerna om att alla människor har rätt till respekt borde förlängas till att medlemmar i en grupp också borde ha rätt till respekt genom att det särskilda samhället erkänns och dess specifika identitet erhåller värde.⁵⁵

3.1.3 Erkännandet av ”de Andra”

Kymlicka menar att invandrargrupper inte kan kräva anspråk på att etableras som en ’samhällelig kultur’⁵⁶ såsom den nationella kulturen samt minoritetskulturer har rätten till.⁵⁷ Däremot skriver han att rätten att uttrycka sina kulturella identiteter måste uppfyllas i liberala demokratier. Han pekar på att majoritetssamhället måste upprätthålla diskrimineringslagar samtidigt som bilden av *invandrare* förändras i ”skolböcker, officiella dokument och massmedia”⁵⁸. Kymlicka menar att trots att invandrargrupper inte kan kräva minoritetsrättigheter så har de utrymmet att förhandla om integrationsvillkoren vilket sker i de flesta liberala stater. Etniska grupper vill ha större utrymme för att bibehålla vanor och praktiker och menar att stater borde möta dessa krav genom att erkänna förekomsten av andra identiteter i samhället.⁵⁹

Att göra sig blind inför sociala gruppers existens får enligt Young förtryckande konsekvenser.⁶⁰ Likhetspolitiska regler presenteras ofta som neutrala och universella vilket

⁵² Kymlicka (1998:39)

⁵³ Ibid. (1998:40)

⁵⁴ Detta är den klassiska liberalismens syn på staten - som en garant för individuella rättigheter.

⁵⁵ Taylor (1999:70)

⁵⁶ De samhälleliga kulturerna är det större ramverk av lagar, officiella språk, ekonomiska system osv. som inrymmer olika etniciteter, religioner och livsstilar.

⁵⁷ Kymlicka (1998:104)

⁵⁸ Ibid. (1998:107)

⁵⁹ Ibid. (2002:352–355)

⁶⁰ Young (2000:103–105)

gynnar den dominanta kulturen. Idén om en universell mänsklighet döljer det faktum att privilegierade grupper är en social grupp bland andra. De privilegierade grupperna uppfattas som normala vilket placerar de missgynnade grupperna i facket ”onormal”. Assimileringspolitiken syftar till att dessa missgynnade grupper ska spela efter regler som är anpassade efter de privilegierade gruppernas förutsättningar. De påstått neutrala normerna skapar ofta självhat och en internaliserad nedvärdering inom den egna gruppen.⁶¹

Förespråkare av universella rättigheter menar att särartspolitik kränker principen om icke-diskriminering. Förespråkare för erkännande av olikhet menar att likriktning leder till att tvinga in människor in i en enhetlig form som är stöpt efter en hegemonisk kultur – anpassad efter majoritetskulturen.⁶² Kymlicka menar att det är just principen om icke-diskriminering som kränks om man inte tillgodoser grupperns krav på specifika rättigheter. Genom att de stora institutionerna i samhället gynnar den kultur och de intressen som finns representerade i majoritetsgruppen kan man hävda att exempelvis etniska grupper per automatik missgynnas.⁶³ Kymlicka påpekar vidare att alla samhällen har en kulturellt specifik form av demokrati och därmed en egen tolkning av de demokratiska principerna. Att grupper invänder mot universella rättighetsdeklarationer behöver inte betyda att de motsätter sig de grundläggande rättigheterna som ligger bakom, utan snarare att de har invändningar gentemot de institutioner som upprätthåller dessa principer.⁶⁴

3.2 Feministiskt perspektiv

Feminism är ett mångbottnat begrepp med ett flertal olika strömningar och inriktningar. Många har frågat sig om feminism verkligen kan ses som en samlad ideologi, eller ens ett samlat begrepp, och menat att det vore bättre att dela in feminismen i olika perspektiv eller inriktningar.⁶⁵ Väl medvetna om denna problematik har vi ändå valt att i denna uppsats se feminism som ett samlat uttryck, kanske inte som en ideologi men ändå som en samlad teoretisk utgångspunkt, eftersom det för vår undersökning inte är speciellt relevant vilket feministiskt perspektiv som representeras i den politiska debatten. Det som är relevant är istället att hitta det perspektiv som hävdar att mäns strukturella överordning i samhället är

⁶¹ Young (2000:103–105) Jfr med Taylors resonemang om *misskännande* (1999:37–46)

⁶² Kymlicka (1998:50)

⁶³ Ibid. (2002:365)

⁶⁴ Ibid. (1998:49)

⁶⁵ Gemzöe (2006: 12)

något som bör bekämpas i första led. Hädanefter kommer denna samlade feministiska utgångspunkt att benämnas som ett *feministiskt perspektiv*.

3.2.1 *Könsmaktsordningen*

En gemensam utgångspunkt för ett feministiskt perspektiv är att det ser att det finns ett generellt könsförtryck som missgynnar kvinnor, men med vilka medel och med vilket tillvägagångssätt detta ska göras skiljer sig åt internt.⁶⁶ Fördelen med en bred feministisk definition är att många kan sluta sig kring begreppet, men det ligger också en problematik kring den breda definitionen då den är ”tom”, den säger inget om på vilket sätt kvinnor systematiskt missgynnas. Feminismens skeptiker pekar ofta på att kvinnor i första hand är individer. Således skyddas de av de individuella fri- och rättigheter som alla individer besitter och behöver därmed inget extra skydd. De framhåller att kvinnliga individer i olika sammanhang kan besitta större makt än manliga individer. Detta är en ståndpunkt som vissa förespråkare av feministiska perspektiv delar, men dessa menar likväl att det finns ett generellt förtryck av kvinnor, att kvinnor generellt har mindre makt än män.⁶⁷

Ett feministiskt perspektiv ser alltså att det finns en struktur av ojämlikhet mellan män och kvinnor som genomsyrar alla samhällsområden. Denna maktstruktur brukar av vissa feminister refereras till som könsmaktsordningen.⁶⁸ Den strukturella ojämlikhetens genomsyrande av alla områden påvisar en av feminismens mest centrala insikter, nämligen att det inte är möjligt att reducera genusfrågan till att gälla bara en aspekt av samhället, den finns överallt. Det är helhetssynen med olika samhällsområden, alla präglade av genusförtryck, som skapar ett sammanhängande feministiskt perspektiv.⁶⁹

3.2.2 *Grupperns behov av skydd*

I förhållande till grupperns behov av skydd menar ett feministiskt perspektiv i allmänhet att det behövs ett skydd för kvinnor gentemot mannens överlägsna position. Här intar således kvinnor positionen som ”de Andra”, eller som den grupp som är i behov av skydd.

⁶⁶ Gemzöe (2006:13)

⁶⁷ Ibid. (2006:15–16)

⁶⁸ Ibid. (2006:17–18) se även Hirdman (1988)

⁶⁹ Ibid. (2006:19)

Det finns en tydlig parallell mellan en antropologisk förståelse av etnicitet och en feministisk förståelse av genus. Denna syns bland annat i den diskussion som förts kring att västerlandets perspektiv på andra kulturer kännetecknats av en ständig etnocentrism.⁷⁰ I likhet med feminismens kritik av mannen som norm⁷¹ har den västerländska kulturen kritiserats för att alltid sätta sina egna kulturella, ekonomiska och politiska värden främst och betrakta dessa som de enda sanna. Den undertryckta gruppen, kvinnor såväl som etniska minoriteter, definieras som ”de Andra”, och kännetecknas av att inte vara det som grupperna med makt är.⁷² Det skydd som ett feministiskt perspektiv ser att gruppen kvinnor är i behov av är alltså en tydlig parallell till det skydd som försvarare av grupp-specifika rättigheter och behovet av erkännande för minoritetsgrupper förespråkar. Trots likheterna mellan etnicitet och kön som diskriminerings- eller förtrycksgrunder har relationen dem emellan skapat klyvningar och problematiken kring relationen mellan kön och etnicitet har aktualiserats på ett flertal sätt i den feministiska rörelsen.⁷³ Denna diskussion behandlas vidare under kapitel 3.4.

Ett feministiskt perspektiv ser alltså hur kvinnan, som individ eller som grupp, påverkas av ett generellt förtryck som innebär olika förutsättningar för kvinnor och män. Denna generella struktur återfinns i alla samhällsområden och påverkar alla kvinnor. Kvinnor behöver därför ett skydd emot mannens överlägsna position. Feministiska perspektiv menar också att kvinnokampen är överordnad andra kamper och ser med viss oro på hur denna kan förlora mark genom att större fokus sätts på andra grupper.

3.3 Mångkulturalism kontra feminism

För att ge en tydlig bild var i motsättningarna mellan mångkulturalism och feminism vilar ges nedan ett förtydligande som kan kopplas till den oro som uttryckts genom Birgitta Ohlssons skriftliga fråga till integrations- och jämställdhetsminister Nyamko Sabuni.⁷⁴

I den filosofiska debatten höjer liberalfeministen Susan Moller Okin ett varnande finger och menar att mångkulturalism och grupp-specifika rättigheter kan utgöra ett hinder i strävan efter ett jämställt samhälle. Okins kritik bottnar i att hon menar att ett yttre skydd för

⁷⁰ Se t.ex. Kymlicka i Okin (2002)

⁷¹ Se t.ex. Hirdman (1988)

⁷² Gemzöe (2006:151)

⁷³ Ibid. (2006:154)

⁷⁴ Ohlson, Skriftlig fråga 2007/08:1138

minoritetsgrupper medför inre restriktioner för gruppens kvinnor.⁷⁵ Okin menar att den feministiska kampen är överordnad andra strävanden, eller åtminstone att i de fall som andra gruppers skydd riskerar att komma i konflikt med kvinnors fri- och rättigheter är dessa överordnade. Denna inställning kan också ses i Okins resonemang där hon menar att det självfallet finns en tydlig parallell mellan det skydd som etniska minoritetsgrupper och kvinnor som minoritetsgrupp söker men vidhåller ändå att en väsentlig skillnad kvarstår mellan mångkulturalismen och feminismen

De få speciella rättigheter som kvinnor gör anspråk på i egenskap av kvinnor förstärker inte några hierarkier, ger inte kvinnor möjlighet att kontrollera andra individer. Kulturella grupprättigheter förstärker däremot ofta rådande hierarkier, på ett sätt som inte alltid är uppenbart.⁷⁶

Okin prioriterar därför jämställdhet mellan män och kvinnor framför grupprättigheter och efterfrågar vidare en mångkulturalism som i högre grad uppmärksammar könsrelationer och ojämlikheter inom gruppen.⁷⁷

Kymlicka uppmärksammar denna problematik och skriver att ”åtgärder som utformats för att ge yttre skydd får ofta konsekvenser för medlemmarnas frihet inom gemenskapen”⁷⁸. Inre restriktioner försvaras ofta som ”oundvikliga biprodukter” av ett yttre skydd.⁷⁹ Han menar dock att åtgärden yttre skydd är en rättighet som inte sätter gruppen högre än individen, och borde därmed accepteras och regleras inom den liberala demokratiska staten.⁸⁰ Kymlicka påpekar att det är beklagligt när mångkulturalism och feminism framställs som motpolar eftersom de båda kämpar för att förbättra synen på individuella rättigheter inom det liberala ramverket.⁸¹

En annan teoretiker som behandlat konflikten mellan kvinnors rättigheter och grupp-specifika rättigheter är Seyla Benhabib som å ena sidan håller med Charles Taylor⁸² i hans resonemang om att socialt erkännande är avgörande för bildningen eller missbildningen av jaget. Å andra sidan ställer hon sig ändå tveksam till huruvida individens självförverkligande och unikheter automatiskt sammanlänkas med ett kollektivt önskemål om kulturellt erkännande. Hon menar

⁷⁵ Okin (2002:18) Jfr även med kapitel 3.1.2

⁷⁶ Okin (2002:155–156)

⁷⁷ Ibid. (2002:30-31)

⁷⁸ Kymlicka (1998:51)

⁷⁹ Ibid. (1998:53)

⁸⁰ Ibid. (1998:57)

⁸¹ Ibid. (2002:40)

⁸² Se kap 3.1.1

att Taylor borde erkänna att en individuell strävan efter att finna sitt sanna jag eventuellt kan stå i konflikt med kravet på grupprättigheter. Hon belyser detta med ett exempel från Canada där kvinnors rättigheter skyddades genom ett allmänt medborgerligt skydd och hamnade i konflikt med grupprättigheter för indianska stammedlemmar.⁸³ Erkännandets politik visar sig vara intetsägande gällande vems identitet, gruppens eller individens, som ska företrädas när konflikter uppstår. Taylor hävdar att kravet på erkännande kan komma från etniska, kulturella eller sociala grupper vilket också kan innebära kollektivet *kvinnor*.⁸⁴ Benhabib hävdar att hans framställda bild av verkligheten baseras på en idealistisk värld utan konflikter. Det som är avgörande i hennes resonemang är att man måste fråga sig hur dessa kulturer ska erkännas och sedan rangordnas, vem avgör hur konflikter ska lösas och utifrån vilka grunder?⁸⁵

3.4 Intersektionalitetsperspektiv

Med avstamp i Seyla Benhabibs frågor till Charles Taylor om hur man ska erkänna kulturer för att sedan rangordna dess ska vi nu introducera nästa teoretiska perspektiv. I ljuset av förändringen mot ett mer heterogent samhälle behövs det ett synliggörande av hur olika maktstrukturer samverkar, en intersektionell analys möter behovet av att uppmärksamma ”den simultana verkan av åtskilda och interagerande strukturer av förtryck, vare sig det handlar om kön, klass eller etnicitet”.⁸⁶

3.4.1 Mångkulturalism ur ett intersektionellt perspektiv

Kymlicka försöker genom sin teori för minoritetsrättigheter att driva igenom en kompromiss mellan den liberala tanken om likabehandling och grupp-specifika krav. Genom att skilja på krav gällande yttre skydd och krav på inre restriktioner drar han slutsatsen att liberala aktörer bör främja yttre skydd som i förlängningen leder till ökad rättvisa.⁸⁷ Benhabib menar att denna distinktion mellan nivåer gömmer fler konflikter än vad Kymlicka vill medge. Benhabib skriver att kulturer ”konstitueras genom de berättelser och symboliseringar som kulturernas medlemmar artikulerar medan de deltar i komplexa sociala och betydelsebärande praktiker”⁸⁸. Hon menar att både Taylor och Kymlicka, i sina försök att förklara verkligheten,

⁸³ Benhabib (2004:77–82)

⁸⁴ Taylor 1999:68

⁸⁵ Benhabib (2004:85)

⁸⁶ De los Reyes och Mulinari (2007:8)

⁸⁷ Se ovan, kap. 3.1.2

⁸⁸ Benhabib (2004:89)

använder förenklade bilder av kulturer och grupper på ett sätt som raderar komplexiteten som vilar i ”rätten till kultur”⁸⁹. Hon vill belysa det faktum att kulturer inte är statiska förekomster såsom de framställs av Taylor och Kymlicka. Kulturer och etniska grupper formas relationellt, av andra kulturer och grupper. De los Reyes och Mulinari påpekar att det krävs ett vidare perspektiv på kulturbegreppet. Genom att synliggöra interaktionen mellan olika nivåer och områden i samhället vill man skapa ett utrymme för att omvärdera människors handlingsmöjligheter och därigenom motverka strukturell underordning.⁹⁰ För att skydda samhällsmedborgaren krävs känslighet för andra faktorer än nivåer av kulturell tillhörighet och inkluderande av andra grunder såsom exempelvis klass.

Den globaliserade ekonomin har påverkat det tidigare kulturellt homogena samhället och flyttat ut gränserna bort från nationalstaten. Invandrad arbetskraft, gästarbetare och flyktingar har rört om i grytan och skapat nya strukturer präglade av variation, olikhet och mångfald. Konsekvenser av detta är bland annat ett kritiskt ifrågasättande av objektiva sanningar, ”sanna” kategorier och hegemoniska kunskapsdiskurser – när människor möts tvingas de skapa nya ”sanningar”. Mekonnen Tesfahuney menar att erkännandet av mångkulturalism är ett resultat av denna västerländska identitetskras. Genom erkännandets politik ska ”de Andra” inkluderas utan att speglas genom ”Oss”. Genom att hylla kulturella olikheter ska man frångå en homogen likriktning. Hans huvudpoäng är att mångkulturalismens agenda bygger vidare på den dominerande kulturens premisser, präglad av etnocentrism. Om man inte ifrågasätter och förändrar den normaliserande fördelningen i samhället av tillgångar (sociala, kulturella och ekonomiska) blir mångkulturell politik enbart ett sätt att dölja existerande strukturella ojämlikheter.⁹¹ Denna kritik liknar de intersektionella analyser som riktas mot feminismen, att en kamp mot strukturella orättvisor har sin bas i en mansdominerad och könsbestämd kultur.

3.4.2 Feminism ur ett intersektionellt perspektiv

Intersektionalitet framställs i litteraturen som ett alternativ till den allmänt etablerade genusvetenskapen. Den senare konstruerar kategoriska kön utan att ta hänsyn till hur könstillhörighet samverkar med föreställningar om etnisk tillhörighet, klass och nationella gränser.⁹² Det intersektionella perspektivet pekar på hur feminismen som ideologi har

⁸⁹ Benhabib (2004:87–96)

⁹⁰ De los Reyes och Mulinari (2007:25)

⁹¹ Tesfahuney (1998:95–100)

⁹² De los Reyes och Mulinari (2007:7)

förankrats i den vita, heterosexuella, välutbildade medelklassen. De los Reyes och Mulinari skriver hur olika feministiska perspektiv från denna utgångspunkt har skapat normerande värden för vad som är rätt för kollektivet kvinnor.⁹³ De pekar på att denna förankring i den vita medelklassen har lett till exkluderandet av andra kollektiva erfarenheter och ett stigma för kvinnor som inte passar in i denna föreställda verklighet. Förankringen av feminismen i den vita, heterosexuella, välutbildade medelklassen är nära förbunden vid jämställdhetspolitikens institutionalisering.⁹⁴ Denna institutionalisering innebär att detta maktkritiska perspektiv har formats av den manlighet och vithet som genomsyrar det offentliga i Sverige⁹⁵ vilket möjliggör kontrollen över både materiella och symboliska resurser.⁹⁶

Chandra Mohanty motsätter sig förekomsten av en könsbaserad gemensam erfarenhet som existerar oberoende av nationalitet och "ras". Kvinnor som grupp har länge definierats utifrån "den västerländska kvinnan" vilket innebär att kvinnor som inte passar in i denna form har stått i skuggan, utan egna röster. Hon uppmanar till solidaritet gentemot alla sorters kvinnogemenskaper istället för den "objektiva forskning" som döljer de olika strukturer som påverkar olika kvinnor, genom att utgå från "den västerländska kvinnans" erfarenheter. Den universella kvinnligheten har definierats utifrån historiska, rumsliga och ekonomiskt specifika positioner av privilegier.⁹⁷

De los Reyes hävdar liksom Mohanty att den hegemoniska bilden av kvinnligheten osynliggör olikheter och maktrelationer mellan kvinnor inuti gruppen *kvinnor*. Det hon vill komma åt är hur genus som struktureringsprincip förhåller sig till andra sociala grupper baserade på exempelvis etnicitet. Det viktiga här är att frånga bilden av en universell kvinnlighet genom att se på kvinnors olika erfarenhet som del av en specifik kontext. Genom att kliva bort från konflikten mellan män och kvinnor är det möjligt att se hur maktrelationer mellan kvinnor är beroende av andra dimensioner. Att en kvinna som tillhör exempelvis en minoritetsgrupp påverkas av två maktordningar, en genom att vara kvinna i relation till mannen och den andra genom att vara en del av en särskild grupp i relation till majoritetssamhället.⁹⁸ De los Reyes menar att den feministiska samhällsdebatten kring "kvinnan" i relation till "mannen" har

⁹³ De los Reyes och Mulinari (2007:79)

⁹⁴ Ibid. (2007:82)

⁹⁵ Ibid. (2007:80) se även De los Reyes et al (2005:9)

⁹⁶ Ibid. (2007:82)

⁹⁷ Mohanty (2007: 220)

⁹⁸ Jfr med Benhabibs kritik i kap 3.3

överbetonat homogeniteten hos gruppen kvinnor och därmed lämnat lite utrymme för en mångsidig förståelse för inre skillnader.⁹⁹

Denna kritik gentemot den vita hegemoniska feminismen har stundtals avfärdats som ett uttryck för särintressen. Eftersom denna diskussion har rört sig i marginalerna av feminismen i stort, har intersektionalitet setts som något ur ett minoritetsperspektiv – och därmed en försvårande faktor för kvinnokampen. Tina Rosenberg skriver att denna marginalisering har lett till en ”mobilisering bland feminismens «minoriteter»”¹⁰⁰. Det intersektionella perspektivet är nu en samlingsplats för kritiska röster inom feminismen.

3.4.3 Att fastna i kategorier

Intersektionalitet, till skillnad från mångkulturalism och feminism vill kliva bort från essentialiseringen av människor för att hitta nyanser och där ett ökat utrymme att kliva bort från ojämlika förhållanden. De los Reyes och Mulinari skriver att traditionella kategorier såsom kön, klass, etnicitet och nation inte längre bär på ett tydligt innehåll i en numera mindre greppbar verklighet. Intersektionalitet som teoretiskt perspektiv är, enligt författarna, användbart för att kritiskt granska denna verklighet med nya ögon.¹⁰¹

Intersektionalitetsperspektivet vill skapa en motvikt till det rådande positivistiska vetenskapsidealet genom att ifrågasätta det som tas för givet och peka på den konstanta konstruktion av villkor och förutsättningar som pågår i samhället.¹⁰² Paulina De los Reyes och Diana Mulinari framhåller att

Olikheter är kopplade till en positivistisk världsbild som säger att vi måste fragmentera, kategorisera och hålla isär för att kunna uttala oss om hur världen och samhället är konstruerade. Det är en kunskapssyn som berättar om dessa olikheter existens som naturlig, kulturell, tidsmässig eller rumslig, men aldrig som socialt konstruerad ojämlikhet, underordning, exkludering och orättvisa.¹⁰³

Politiskfilosofiska inriktningar såsom mångkulturalism och feminism får som nämnt ovan, genom intersektionella analyser, kritik för denna särskiljande syn. Genom att kräva ett erkännande för specifika kategorier med specifika behov tvingas grupper och individer in i statistiska samband – som är svåra att förändra. De los Reyes påvisar hur konstruktionen av

⁹⁹ De los Reyes et al. (2005:32–34)

¹⁰⁰ Rosenberg (2007:82–85)

¹⁰¹ De los Reyes och Mulinari (2007:23)

¹⁰² Ibid. (2007:25)

¹⁰³ Ibid. (2007:128)

kategoriska kön, ett särskiljandets logik, blir ett instrument för maktutövande genom att detta isärhållande stödjer föreställningen om homogena grupper längs med en hierarkisk uppdelning. Genom att se grupper som fasta kategorier finns också utrymmet att rangordna.¹⁰⁴ Kategoriseringstänkandet och isolerandet av dessa kategorier är en central del i maktutövande och grundläggande för den atomiserade världsbild som cementerar en bestående ojämlikhet.¹⁰⁵ De los Reyes exemplifierar detta genom att påpeka hur begreppet *invandrare* osynliggör invandrarkvinnan och därmed underordnas genus som struktureringsprincip till fördel för den föreställning samhället bär på gällande etnicitet. Detta trots att gruppen *invandrare* blir alltmer problematisk att definiera i takt med att det svenska samhället heterogeniseras och gränser löses upp ”socialt, kulturellt, ekonomiskt och erfarenhetsmässigt”¹⁰⁶.

De los Reyes och Mulinari skriver vidare att ”[d]et är lika omöjligt att välja bort könstillhörigheten som att bortse från klasspositioner eller ställa sig utanför rasmässiga och etniska uppdelningar”¹⁰⁷ och poängterar därmed att samma individ kan bära på olika kategorier vilket innebär att denna måste hantera olika former av maktordningar – och interaktionen dem emellan.

3.5 Sammanfattning av teori och analysverktyg

Efter denna genomgång av de tre teoretiska perspektiven är det fördelaktigt för läsarens förståelse med en sammanfattning. Detta för att underlätta kopplingen till det empiriska materialet som följer under kapitel 4.

3.5.1 Idealtyper

Genom dessa nedanstående idealtyper ska vi som nämnt i kapitel 1 söka besvara följande frågeställningar

1. *Vilka tankar, idéer och ståndpunkter kopplade till det teoretiska ramverket går att finna i debatten kring den nya diskrimineringslagen?*

¹⁰⁴ De los Reyes (2007:102)

¹⁰⁵ De los Reyes och Mulinari (2007:8, 126)

¹⁰⁶ De los Reyes et al (2005:41)

¹⁰⁷ De los Reyes och Mulinari (2007:40)

2. *Går det att finna motsättningar mellan mångkulturalism och feminism inom den teoretiska diskussionen? Går det att finna motsättningar mellan mångkulturalism och feminism i interpellationsdebatten om den nya diskrimineringslagen?*

Ur det teoretiska materialet har vi utarbetat följande idealtyper som sammanfattar de valda perspektivens syn på grupperns behov i relation till att *allas lika värde* inte ger alla tillräckligt skydd.

<i>Mångkulturalism</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Vår identitet formas av andras erkännande och därigenom också förvägran av erkännande, ett s.k. <i>misskännande</i>. - För att minska en grupps sårbarhet gentemot det liberala majoritetssamhället krävs ökade externa skydd för minoritetsgrupper, samtidigt minskad andel interna begränsningar inuti grupperna för att öka andelen skydd för individen. - Rätten att uttrycka specifika kulturella identiteter måste skyddas i liberala demokratier i relation till majoritetens dominans.
<i>Feminism</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Det existerar en könsmaktsordning som innebär olika förutsättningar för män och kvinnor. - Kvinnor intar platsen som ”de Andra” och behöver ett skydd gentemot mannens överlägsna position. - Kampen för jämställdhet mellan kvinnor och män har en central plats i samhället och är överordnad i de fall den kommer i konflikt med andra grupperns krav på grupprättigheter.
<i>Intersektionalitet</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Statligt skydd bör motverka diskriminering utan att förhålla sig statistiskt till grupper eftersom kategorisering förstärker ojämlikheten i samhället. - Det som är viktigt är att skapa skydd där olika maktstrukturer möter varandra och påverkar individen genom ett multipelt förtryck. - Menar att de andra två teorierna saknar en mångsidig förståelse för inre skillnader.

3.5.2 *Analysdimensioner*

Med hjälp av nedanstående analysdimensioner försöker vi klargöra för den tredje frågeställningen

3. *Framställs mångkulturalism och feminism som separata kategorier i interpellationsdebatten eller skildras dessa två perspektiv som samverkande aspekter av arbetet mot diskriminering?*

Om man utgår från de tre valda teoretiska perspektiven kan man se olika teman i vilka de tar skilda ståndpunkter. Utifrån dessa teman har vi valt att bearbeta materialet för att urskilja var dessa idealtyper står i relation till varandra. Nästföljande kapitel kommer att bearbeta hur den politiska debatten, kopplat till idealtyperna, förhåller sig till *identitetskategorier* samt *statens roll*.

	Syn på kategorier kopplade till identitet	Syn på statens roll i förhållande till individ och grupp
<i>Mångkulturalism</i>	Samhälleliga kulturer och sociala grupper kräver erkännande. Genom detta tilldelande av specifikhet kan jämlikhet uppnås.	Staten ska erkänna att olika grupper behöver olika rättigheter för att ha tillgång till ett likvärdigt samhälle.
<i>Feminism</i>	Kvinnor och män spelar på samma spelplan med olika förutsättningar. Genom att uppmärksamma dikotomin mellan män och kvinnor kan man se kvinnans underordning – och ändra på situationen.	Staten ska uppmärksamma den existerande maktordningen och bekämpa denna genom exempelvis jämställdhetsplaner.
<i>Intersektionalitet</i>	Att se på grupper och individer som delar av essentiella kategorier är det som orsakar ojämlika förhållanden. Man måste se på relationer mellan grupper som rörliga och höja upp människans handlingsutrymme för att skapa jämlikhet.	Staten måste bli mer flexibel i sin hantering av människor. Man måste uppmärksamma att olika maktstrukturer kan påverka en och samma individ. Dessutom krävs en självkritik inför den ”neutrala likabehandling” som självklart är färgad av ”den svenska” erfarenhet.

4 Analys

Detta kapitel består av två skilda delar. Inledningsvis analyseras interpellationsdebatten utifrån en eventuell konflikt mellan mångkulturalism och feminism. Där kopplar vi det teoretiska ramverket till det empiriska materialet, genom uppställda idealtyper. Den senare

delen av kapitlet behandlar två områden, där de teoretiska idealtyperna innehar olika positioner. Vi vill således se hur dessa olika positioner representeras av riksdagsledamöter i den svenska politiska debatten. Detta beskrivs närmare nedan under kapitel 4.2.

4.1. Mångkulturalism kontra feminism

Vi söker i nedanstående stycke finna de idéer i debatten som påvisar svaret på följande frågeställning: *Går det att finna motsättningar mellan mångkulturalism och feminism i interpellationsdebatten om den nya diskrimineringslagen?* Som framkommet i teorin och forskningsöversikten, genom exempelvis Susan Moller Okins antologi¹⁰⁸ och Liz Feketes artikel¹⁰⁹, existerar det en påtaglig politiskfilosofisk konflikt mellan mångkulturalism och feminism. Denna bottnar framförallt i en feministisk rädsla för att ett ökat krav på utrymme från andra grupper ska reducera utrymmet för jämställdhet mellan kvinnor och män samt att ett yttre skydd för minoritetsgrupper kan leda till inre restriktioner för gruppens kvinnor. Med hjälp av idealtyperna ska vi här undersöka om denna konflikt återfinns även på ett politiskt plan i debatten kring den nya diskrimineringslagen.

Där den nya diskrimineringslagen och den sammanslagna myndigheten diskuteras i interpellationsdebatten finns en tydlig feministisk oro representerad. Den bottnar i att en sammanslagning kan innebära reducerat spelrum för jämställdhetsfrågor. Regeringsföreträdare får emotta hård kritik från den samlade oppositionen. Ann-Christin Ahlberg (s) menar att ”[d]en borgerliga regeringens ojämställda politik gör att flera av oss är oroliga för att jämställdhetsfrågorna ska hamna längst ner på den prioriterade dagordningen”¹¹⁰. Hon framhåller att ”[v]i vill inte se en samlad lag och en tillsyn som leder till en försvagning av detta arbete [JämO:s jämställdhetsarbete red.]”¹¹¹. Den nya diskrimineringsombudsmannen och dess lagliga ramverk skulle enligt Socialdemokraterna kunna innebära en försämring för kollektivet *kvinnor*. Miljöpartiet följer samma linje och Esabelle Dingizian (mp) menar att regeringen alltjämt inte har presenterat ”något förslag om hur man ska komma till rätta med all diskriminering som råder på arbetsmarknaden”¹¹². Josefin Brink (v) uttrycker liknande rädsla inför att ”[f]ör första gången i jämställdhetslagens

¹⁰⁸ Okin (2002)

¹⁰⁹ Fekete (2008)

¹¹⁰ Debatt 2007/08:117 Anf. 3

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid. Anf. 121

snart 20-åriga historia ska jämställdhetslagen urholkas”.¹¹³ Brink (v) framhåller vidare att ”Vänsterpartiet har länge drivit krav om att vi borde inrätta en särskild jämställdhetsmyndighet”¹¹⁴ vilket pekar på att kvinnors underordnade position i relation till män kräver ännu mer fokus än tidigare.

Det finns sammanfattningsvis en distinkt kritik av att jämställdhetsområdet inte prioriteras tillräckligt vilken kan härledas till den feministiska idealtypens idéer om att kampen för jämställdhet mellan kvinnor och män har en central plats i samhället i relation till andra former av förtryck. Det som dock är väldigt tydligt är att konflikten mellan feminism och mångkulturalism inte påträffas i denna interpellationsdebatt. Den motsatta sidan av debatten försvarar givetvis den nya diskrimineringsmyndigheten – men detta görs på andra grunder än på de mångkulturella. Regeringspartiernas företrädare framhåller istället argument kopplade till likhetsprincipen och hänvisar till alla diskrimineringsgrunders lika värde. Tomas Tobé poängterar att den nya myndigheten blir ”en tydlig markering av alla människors lika värde och att det inte finns några hierarkier mellan olika diskrimineringsgrunder”¹¹⁵, vilket är något som många återkommer till.¹¹⁶

Till skillnad från de höjda röster som hörs från feministiskt håll återfinns inga krav från mångkulturellt håll på ett större utrymme – varken i debatten eller i den nya lagen. Mångkulturella idéer finns visserligen representerade, men ställs inte i konflikt med jämställdhetsidéer. Dessa återfinns istället hos företrädare från de partier som också starkast förespråkar ett feministiskt perspektiv.¹¹⁷ Konflikten mellan mångkulturalism och feminism framträder således inte på samma sätt i den svenska politiska debatten som i den teoretiska.

4.2. Analysdimensioner kopplade till materialet

Denna analys ska vidare söka besvara den tredje frågeställningen: *Framställs mångkulturalism och feminism som separata kategorier i interpellationsdebatten eller skildras dessa två perspektiv som samverkande aspekter av arbetet mot diskriminering? Vi har valt att fokusera på två teman där denna frågeställning är relevant. Valda teman är synen på identitetskategorier samt synen på statens roll. Som skrivet ovan under metodkapitlet*

¹¹³ Debatt 2007/08:117 Anf. 4

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid. Anf. 116

¹¹⁶ Ibid. Anf. 6, anf. 19, anf. 91 samt anf. 100

¹¹⁷ Ibid. Anf. 120 och anf. 105

används analysdimensioner för att tolka och klassificera materialet, det ska gå att placera in det på en skala – eller mer precist inom dimensionen. Syftet med följande analys är att placera in de röster som hörs i interpellationsdebatten inom respektive dimension.

Sammanhållande perspektiv ----- Isärhållande perspektiv

4.2.1 Att kategorisera identitet

Att kategorisera identitet handlar om hur de olika aktörerna ställer sig till identitetskategorier i form av grupper. Ser debattörerna statiska grupper med specifika egenskaper eller finns det tendenser till ett upplösande av kategorier och ett flerdimensionellt synsätt vad gäller grupper?

... ur ett isärhållande perspektiv

Både mångkulturalism och feminism som idealtyper förhåller sig till identitet genom ett isärhållande perspektiv. En individs behov av skydd mot diskriminering är således knuten till relationen till en grupptillhörighet. Argument för mångkulturell politik pekar på hur ett erkännande av olikhet mellan olika samhällsliga kulturer och sociala grupper behövs för att minska utanförskap. Ur ett feministiskt perspektiv ser man att samhället uppdelas i kvinnor och män vilka erhåller olika förutsättningar för att ta del av de medborgerliga rättigheterna. I den politiska diskussionen ser man att debattörer som förespråkar denna form av skydd främst står i polemik med det synsätt som företräder likhetsprincipen - kravet på att beakta *allas lika värde* .

Debattörer från både Folkpartiet och Moderaterna företräder detta upplysningsideal, det vill säga att specifika åtgärder enbart ska sträva mot uppfyllandet av likabehandlingsprincipen. Eva Flyborg (fp) vill betona att ”diskrimineringslagen inte handlar om att ge vissa grupper rättigheter framför andra. Tvärtom betyder lagen att samtliga individer får samma skydd” oavsett vilken typ av diskriminering de utsätts för.¹¹⁸ Elisabeth Svantesson (m) väljer att se individen i gruppen och uppmärksammar ”att det förekommer fall där funktionshindrade nekas tillträde till krogar och restauranger. Vi vet att människor med svenska namn har lättare att komma på anställningsintervju än de som har namn som klingar arabiskt eller

¹¹⁸ Debatt 2007/08:117 Anf. 6 se även anf. 19

afrikanskt”.¹¹⁹ De pekar även på att man ska ha lika rättigheter, oavsett om man är man eller kvinna.¹²⁰ I likhetspolitiska anföranden visas ingen koppling till könsmaktsordningen som det feministiska perspektivet söker påvisa. Alla individer ska ses genom samma ram och man belyser att det är individen som utsätts för negativ särbehandling, oavsett vilken grund.¹²¹ Elisabeth Svantesson (m) uttrycker det starkaste motståndet gentemot ett urskiljande av grupper i samhället. Hon pekar på att särartspolitik är det som i grunden orsakar diskriminering. ”Diskriminering bottnar ofta i en attityd som inte ser att alla människor är unika, som inte ser att alla människor har samma värde. Ofta sorteras människor ut som ett kollektiv och behandlas utifrån en gruppstillhörighet”. En bit in i hennes anförande syftar hon dock både till anpassningsåtgärder för gruppen funktionshindrade och en ökad sysselsättning för gruppen invandrare.¹²²

Att diskrimineringslagstiftningen ska ses som ett skydd för individer gentemot andra individer är enligt Vänsterpartiet ett sätt att bortse från de strukturer som drabbar människor utanför normen¹²³. Genom att se samhällsförtryck som en strukturell företeelse och inte något som drabbar en enskild individ kan man urskilja ett behov av att se vilka grupper som underordnas majoriteten. Genom att tilldela specifik identitet kopplad till en etnisk grupp ska man motverka ojämlika förhållanden, med andra ord genom att ge förtur på de grunder som i det stora samhället missgynnar personer med utländsk bakgrund.¹²⁴ Detta parti representerar den starkaste företrädaren för mångkulturell politik i interpellationsdebatten. I replik mot likhetsidealets förespråkare pekar de på vikten av att diskrimineringsproblematiken berörs av en maktdiskussion och inte förpassas till något som enbart ska lösas juridiskt. De menar att det föreligger en problematik i att reducera denna fråga till att handla om *likabehandling*.

Risken är då att diskrimineringslagstiftningen till och med används för att försvåra arbete mot strukturell underordning. [...] Det finns [...] avskräckande exempel på att diskrimineringslagstiftningen använts av individer tillhörande majoritetsbefolkningen för att driva likabehandlingsprincipen på ett sätt som uppenbart går stick i stäv med det legitima syftet att skydda mot underordning eller utestängning av underordnade grupper. Även om diskrimineringsbegreppet gäller både individer och grupper säger detta begrepp ingenting om hur gruppstillhörigheter konstitueras, uppfattas och reproduceras¹²⁵.

¹¹⁹ Debatt 2007/08:117 Anf. 19

¹²⁰ Ibid. Anf. 6 se även anf. 19

¹²¹ Ibid. Anf. 19

¹²² Ibid.

¹²³ Motion 2007/08:A8 s.5

¹²⁴ Ibid. s.7 se även debatt 2007/08:117 Anf. 120

¹²⁵ Motion 2007/08:A8 s.4-5

De menar att man i större utsträckning måste ta hänsyn till de mekanismer som orsakar diskriminering inom olika delar av samhället och uttrycker en oro för att denna juridifiering¹²⁶ möjligtvis kan innebära att ”kampen mot rasism och kvinnors underordning reduceras till en fråga om lagar mot diskriminering”¹²⁷.

Vänsterpartiet hävdar att den sittande svenska regeringens förda politik exponerar vissa grupper för extra utsatthet gällande arbetsrätt och skriver vidare att osäkra anställningar ”framför allt drabbar kvinnor, ungdomar och personer med utomeuropeisk bakgrund”¹²⁸. De vill lyfta debatten om olikheter utanför ramen för diskrimineringslagen. Kalle Larsson påpekar i sitt anförande

Ser man inte att det finns lagstiftningar, sociala mönster, traditioner och en mängd andra saker som systematiskt hindrar människor med utländsk bakgrund att på samma villkor som vi som är födda i landet ta del av utbildning, arbetsmarknad, bostäder då har man missat något alldeles väsentligt.¹²⁹

Regeringen får kritik även från ett feministiskt perspektiv. När Ann-Christin Ahlberg (s) talar om den framlagda propositionen påpekar hon att den påstådda rustika lagen för jämställdhet,¹³⁰ enligt socialdemokraterna, är ett kvinnofientligt förslag.¹³¹ Hon menar att den nya lagen är en försämring för kollektivet kvinnor och påpekar vidare att ”den nya diskrimineringslagstiftningen är en klar försämring för möjligheten att se till att kvinnors löner och villkor ska bli rättvisa och inte diskriminerade”.¹³² Att JämO och jämställdhetslagen försvinner missgynnar jämställdhetsfrågorna och därmed också kvinnorna eftersom dessa båda komponenter har varit viktiga i arbetet för ett mer jämställt samhälle och för att bryta den strukturella underordning som kvinnor möts av.¹³³ Ulf Holm (mp) fortsätter på samma spår och pekar på att ”[e]n lägre värdering av kvinnors arbete och yrkesval gör att kvinnor begränsas i löneutvecklingen och karriärmöjligheterna [och därmed att *red.*] kvinnor och män värderas olika på arbetsmarknaden”.¹³⁴ Dessa inlägg påvisar att det krävs ett uppmärksammande av hur män och kvinnor ges olika förutsättningar, endast genom att särskåda detta kan jämlikhet uppnås. Vänsterpartiet ansluter till de övriga oppositionspartierna i ett urskiljande av gruppen kvinnor och skriver vidare

¹²⁶ Juridifiering betyder att man låter jurister avgöra politiskt infekterade frågor.

¹²⁷ Motion 2007/08:A8 s.4

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Debatt 2007/08:117 Anf. 120

¹³⁰ Ibid. Anf. 6

¹³¹ Ibid. Anf. 86

¹³² Ibid. Anf. 88

¹³³ Ibid. Anf. 3

¹³⁴ Ibid. Anf. 5

I jämställdhetslagens 1 § andra stycket anges att lagen siktar till att förbättra främst kvinnors villkor i arbetslivet. Detta har tagits bort i den nya lagen. Vänsterpartiet menar att detta är mycket olyckligt eftersom det osynliggör det samhällsproblem lagen är till för att bekämpa, nämligen att kvinnor är underordnade och diskriminerade¹³⁵

Miljöpartiets riksdagsledamöter leder klart och tydligt anföranden i interpellationsdebatten som kan kopplas till ett feministiskt perspektiv. Intressant är hur de i partiets motion till riksdagen tar ställning i problematiken mellan likhet och olikhet. De uppmärksammar att dagens samhälle präglas av en misslyckad likabehandling av medlemmar i olika grupper. De menar dock att kravet på specifika åtgärder riktade mot olika grupper ska utvärderas efter en tid och att ”en oinskränkt likabehandlingsprincip [...] bör gälla på sikt”¹³⁶. Erkännandets politik är således bara nödvändigt så länge det uppstår orättvisor dem emellan samt mellan individer inom dessa grupper.

... ur ett sammanhållande perspektiv

Intersektionalitet som idealtyp lyfter fram behovet av ickestatiska kategorier för att undkomma hierarkisering. En individs behov av skydd mot diskriminering kräver utrymmet att se hur olika gruppstillhörigheter kan påverka en och samma individ. Genom att statistiskt se på identitet som uppdelat i kategorier ges möjlighet att rangordna och därmed skapas förutsättningar för ojämlika förhållanden. Vad som kan urskiljas i den politiska debatten är att det delvis skapas utrymme för nya sätt att se på grupper, helheten består av olika delar och individen kan påverkas av flera – samtidigt. Dock måste detta sammanhållande perspektiv, på samma sätt som det särskiljande, förhålla sig till likhetsidealet som pekar på att helheten existerar oberoende av dess olika delar.

Sammanläggningen av de tidigare fyra ombudsmännen beskrivs av dess förespråkare som ett sätt att poängtera *allas lika värde* och därmed motverka hierarkisering mellan diskrimineringsgrunderna.¹³⁷ Diskrimineringsombudsmannen ska utgöra en enad front, utan känslighet inför någon specifik grund vilket ska skapa större jämlikhet för diskriminerade individer. Ulf Holm (mp) propagerar emot detta ur ett intersektionellt perspektiv och hänvisar till huvudförslaget från Diskrimineringskommittén där det uttrycktes ett behov av att bevara respektive ombudsman, ”det vill säga att inom ramen för myndigheten säkerställa att myndigheten har tillräcklig kompetens om olika diskrimineringsgrunder. Det handlar inte om

¹³⁵ Motion 2007/08:A8 s.6

¹³⁶ Motion 2007/08:A9 s.5

¹³⁷ Debatt 2007/08:117 Anf. 6

hierarkisk ordning på något sätt. Det gäller att se helheten”.¹³⁸ Här menar han att behovet av att behålla de specifika erfarenheterna från varje diskrimineringsgrund handlar inte om att kunna rangordna intressen inom den nya myndigheten, utan snarare låta dem samverka och skapa ett bättre skydd genom att se hela individen. Individen påverkas av olika maktordningar och det måste därmed skapas utrymme för en bedömning av detta genom att kliva bort från stereotypa föreställningar av kön, klass och etnicitet. Den sammanslagna myndigheten ska enligt Holm innebära ett sammanhållande perspektiv för de olika delarna, som tillsammans skapar en helhet.

Trots att själva begreppet *intersektionalitet* inte förekommer frekvent i riksdagsdebatten uttrycks behovet av en sammanhållande strategi mot diskriminering bland riksdagsledamöter kopplade till både regeringspartierna och oppositionen. Annika Qarllsson (c) lyfter fram att könsöverskridande identitet eller uttryck har införts som ny diskrimineringsgrund. Utan att hänvisa till ett flerdimensionellt perspektiv syftar hon ändå till behovet av att fånga upp de människor som faller mellan stolarna vilket innebär att hon bär med sig tanken om intersektionalitet. Hon poängterar att ”[d]en gruppen har tidigare kommit i kläm mellan sexualitet och kön men lyfts nu äntligen in som en egen diskrimineringsgrund”.¹³⁹ Tomas Tobé (m) visar också viss förståelse för hur diskrimineringsgrunder påverkar varandra när han resonerar kring hur tillsynen nu i den nya lagen kan utföras av DO oberoende av diskrimineringsgrund (med anknytning till dem alla istället för som tidigare, enbart med koppling till JämO). Han pekar på hur detta borde kunna bli en förbättring för HBT-personer.¹⁴⁰ En intersektionell analys av denna företeelse skulle se att könsöverskridande identitet tjänar på att den jämställdhetspolitiska grunden tappar lite makt över diskrimineringsgrunden kön. Solveig Ternström (c) välkomnar ålder som diskrimineringsgrund. Väldigt intressant är att hon exemplifierar en vanlig form av åldersdiskriminering genom att belysa hur två diskrimineringsgrunder samverkar i samhället, kön och ålder. Hon skriver

Det finns massor av exempel på sådana fall där kvinnor har fått sluta sina jobb just för att de har fyllt 50 år, kvinnor som just på grund av diskriminering på jobbet har blivit sjuka och sjukskrivna och osynliggjorda av samhället. Det är kvinnor i sin bästa ålder [...] Då får de inte vara med längre.¹⁴¹

¹³⁸ Debatt 2007/08:117 Anf. 15

¹³⁹ Ibid. Anf. 90

¹⁴⁰ Ibid. Anf. 116

¹⁴¹ Ibid. Anf. 117

Som visat ovan finns det exempel som åsyftar ett sammanhållande perspektiv. Det man dock upptäcker är att kunskapsnivån kring en intersektionell analys av samhället och dess förankring i genomförbar politik inte är särskilt hög. Miljöpartiet som enda oppositionsparti nämner själva begreppet intersektionalitet i motionen/debatten. Resonemanget anförs i interpellationsdebatten av Ulf Holm (mp)

Det är angeläget att den som är utsatt för flera typer diskriminering inte faller mellan stolarna utan möts av en myndighet som förmår att anlägga ett s.k. intersektionalitetsperspektiv – ja, det är ett svårt ord. Samtidigt är det för de flesta drabbade ingen tvekan om vilken slags diskriminering det är frågan om. Myndigheten måste vara rustad att möta båda dessa grupper¹⁴².

Det är väldigt otydligt hur partiet har uppfattat intersektionalitet med tanke på att fokus i detta stycke ligger i att en individ *kan* utsättas för flera typer av diskriminering men oftast kan man urskilja en av de olika diskrimineringsgrunderna. Intersektionalitetsansatsen innebär att man försöker skapa ett större handlingsutrymme för den drabbade individen. Detta görs genom att lösa upp förankringen till en specifik identitet och all den negativa särbehandling som till den är kopplad. Att Holm fokuserar på att det är ett svårt ord istället för dess innebörd visar på att intersektionalitet som begrepp inte har vunnit kraft i den politiskt förankrade debatten. Att ett sammanhållande perspektiv inte har förankrats i Miljöpartiet trots införandet av begreppet intersektionalitet blir ännu tydligare av följande

Diskriminering av funktionshindrade har sin särskilda tillgänglighetsproblematik. Könsmaktsordningen innebär en generell diskriminering av mer än halva befolkningen. Homosexuella, bisexuella och transpersoner (HBT-personer) går ofta inte att identifiera utifrån utseende. Åldersdiskriminering är en diskrimineringsgrund full av undantag och som kräver särskild skärpa och analys för att urskilja vad som ska vara acceptabelt och inte. Etnisk diskriminering tar sig ofta uttryck i strukturell diskriminering; för många av dem som drabbas är steget att ta hjälp av en statlig myndighet särskilt långt¹⁴³.

Den statiska kategoriseringen av identiteter genomsyrar hela argumentationen genom att peka på vilken särskild problematik som hänger ihop med olika grupper i samhället. Genom att särskilja olika identitetskategorier och lyfta fram essentiella egenskaper skapas också utrymme för att rangordna dessa i relation till det normativa.

En viktig poäng lyfts fram av riksdagsledamoten Mehmet Kaplan (mp) när han belyser antidiskrimineringsbyråernas roll som lokala kontakter med lagstiftningen. Oavsett vilken diskrimineringsgrund eller kombination av diskrimineringsgrunder man åberopar är det dessa

¹⁴² Debatt 2007/08:117 Anf. 5 se även motion 2007/08:A9 s.2

¹⁴³ Motion 2007/08:A9 s.2

lokala initiativ som kan föra ens talan.¹⁴⁴ Han höjer debatten mot samma riktning som kan tolkas av Diskrimineringskommitténs uttalade syfte, nämligen att det behövs och efterfrågas en flerdimensionell syn på diskriminering. I detta anförande styr han frågan om *allas lika värde* i en ny riktning genom att peka på särskiljandets grundläggande problematik. Han avslutar med att framhålla att "[e]n viktig fråga får vi aldrig glömma, nämligen människors lika värde och att ingen i grunden är kränkbar. När vi pratar om de här frågorna ställer vi ibland grupper mot varandra".¹⁴⁵

4.2.2 *Statens roll*

Statens roll bottnar i hur debattörerna ser på staten och hur de menar att staten ska agera för att lösa förekomsten av diskriminering i samhället. Vilken roll ska staten ta i bekämpandet av diskriminering – en aktiv eller mer tillbakadragen?

... ur ett isärhållande perspektiv

Också när det kommer till statens roll förhåller sig både mångkulturalism och feminism som idealtyper till denna genom ett isärhållande perspektiv. Staten ska skydda individer i relation till gruppstillhörighet och erbjuda skydd till utsatta och marginaliserade grupper såsom kvinnor eller etniska minoriteter. De två perspektiven delar också utgångspunkt i vilken position de vill att staten ska ta i fråga om diskrimineringsbekämpning. Den feministiska idealtypen menar att staten bör upprätta institutioner och lagar som kan främja jämställdheten och skydda kvinnors rättigheter och den mångkulturella idealtypen menar att staten bör ta en aktiv roll i erkännandet av olikheter och möjligheter att jämka orättvisor genom särbehandling och specifika rättigheter. De framställs alltså visserligen som separata kategorier men kan utifrån ett övergripande perspektiv sägas ha ett gemensamt mål – en aktiv stat som säkrar utsatta gruppers rättigheter.

Förespråkare av ett mångkulturellt perspektiv menar alltså att staten ska ta en aktiv roll i kampen för minoritetsgruppers lika rättigheter och möjligheter. Detta resonemang finns också representerat i debatten och kretsar framförallt kring aktiva åtgärder och etnisk positiv särbehandling, vilket är en åtgärd som förespråkas av vissa av oppositionspartierna. Dessa kritiserar regeringen för att inte ta en tillräckligt aktiv roll ifråga om diskriminering på etnisk

¹⁴⁴ Debatt 2007/08:117 Anf. 115

¹⁴⁵ Ibid.

grund. Dessa idéer går till exempel att finna i Josefin Brinks (v) anförande där hon påpekar att ”några nya redskap för att främja integration och mångfald inte tillkommer”¹⁴⁶ i den nya lagen samt att ”de årliga jämställdhetsplaner som hittills varit lagstadgade bör utvidgas till årliga mångfaldsplaner som ska upprättas i syfte att skapa verkligt inkluderande och icke-diskriminerande arbetsplatser”¹⁴⁷. Brink menar således att staten bör införa fler aktiva åtgärder i fråga om etnisk diskriminering. Vänsterpartiet förespråkar också en viss positiv särbehandling av etniska minoriteter. I vänsterpartiets motion framhålls det att ”Vänsterpartiet anser att positiv särbehandling på grund av etnisk tillhörighet ska vara möjligt inom arbetslivet under specifika former. Arbetsgivare bör aktivt kunna söka upp nya medarbetare i en underrepresenterad grupp”¹⁴⁸. Miljöpartiet påvisar ett liknande synsätt i sin motion. ”Liksom Diskrimineringskommittén anser Miljöpartiet att positiv särbehandling på etnisk grund visserligen innebär ett avsteg från likabehandlingsprincipen, men ändå bör vara tillåten under vissa omständigheter”¹⁴⁹. De framhåller att en lång tids diskriminering har lett till en sned sammansättning på arbetsplatser och utbildningar, och att, under en begränsad period, skulle positiv särbehandling kunna bidra till att återställa denna snedvridning.¹⁵⁰

Här finns det en tydlig utgångspunkt i att staten bör ta en aktiv roll i erkännandet av grupper. De mest framträdande idéerna är de som är kopplade till positiv särbehandling av etniska minoriteter. Två av oppositionspartierna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet, är klart positiva till positiv särbehandling av etniska minoriteter vilket skulle kunna hänföras till resonemanget om att staten bör erkänna att olika grupper behöver olika rättigheter för att ha tillgång till ett likvärdigt samhälle. Denna inställning stämmer överens med diskrimineringskommitténs betänkande.¹⁵¹ Att etniska minoriteter, precis som kvinnor, skulle kunna prioriteras i en rekryteringsprocess, eller att företag ska tillåtas rikta sig mot underrepresenterade grupper i annonsering kan ses som ett exempel på olika rättigheter för olika grupper i syfte att skapa ett mer likvärdigt samhälle. Här ska emellertid påpekas att positiv särbehandling enligt ett mångkulturellt perspektiv inte fullt ut kan kallas för mångkulturell politik då dessa främst syftar till att möjliggöra att alla grupper i samhället kan utnyttja de rättigheter som är givna alla medborgare. Det handlar alltså inte främst om att erkänna en grupp utan snarare om att säkerställa ett likhetsperspektiv. Både miljöpartiet och vänsterpartiet begränsar också positiv

¹⁴⁶ Debatt 2007/08:117 Anf. 4

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Motion till riksdagen 2007/08:A8, s 7

¹⁴⁹ Motion till riksdagen 2007/08:A9, s 5

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Prop. 2007/08:95 s.663

etnisk särbehandling till vissa samhällsområden eller en viss period. Det ses närmast som en åtgärd för att främja ett mer jämlikt samhälle under en övergångsperiod snarare än en permanent lösning - målet är någonstans fortfarande att alla medborgare ska anpassas till majoritetssamhället.

Detta likhetsideal genomsyrar emellertid än tydligare resonemanget på den andra sidan av det politiska fältet. Denna menar också att staten bör ta en aktiv roll, men kanske på ett något annorlunda sätt. Elisabeth Andersson (m) framhäver samma problematik i sitt anförande och menar att ”diskriminering kan inte ensam förklara den stora skillnaden i sysselsättning. En annan orsak är att den förra regeringen hade brist på offensiv politik”¹⁵². Även om Andersson menar att det är den förra regeringen snarare än den nuvarande som ska beskyllas för en inte tillräckligt offensiv politik är poängen fortfarande densamma: staten ska i högsta grad ha en aktiv roll i bekämpandet av diskriminering och främjandet av ett jämlikt samhälle genom att ge utsatta grupper olika förmåner och alternativ. Som svar på varför regeringen har valt att inte bifalla diskrimineringskommitténs förslag om positiv särbehandling på etnisk grund menar integrations- och jämställdhetsminister Sabuni att ”[d]et finns starka både principiella och praktiska skäl mot positiv särbehandling på grund av etnicitet”¹⁵³ och hänvisar till principen om likabehandling.

Likhetsidealet syns alltså än tydligare i regeringspartiernas företrädare, där det finns en betydligt större försiktighet i resonemanget om positiv särbehandling. Här är idén om likabehandlingsprincipen central vilket kan ses tillexempel i Sabunis resonemang om principiella skäl mot positiv särbehandling. Man menar att alla människor ska behandlas lika, vilket positiv särbehandling skulle strida emot.

Som redan påpekats grundas det feministiska perspektivet på samma idéer om en aktiv och isärhållande stat som de mångkulturella. I debatten är det feministiska perspektivet mer distinkt representerat än de andra och allra tydligast representerat av oppositionen. De menar att jämställdhetsområdet har fått ett minskat utrymme i den nya lagen och hänvisar framförallt till att jämställdhetsplaner och handlingsplaner för jämställda löner ska behöva utföras mer sällan än innan.¹⁵⁴ I relation till detta menar Ulf Holm (mp) att det är

¹⁵² Debatt 2007/08:117 Anf. 19

¹⁵³ Ibid. Anf. 100

¹⁵⁴ Se i exempelvis debatt 2007/08:117 Anf. 3, Anf. 5 och Anf. 11 samt i motion 2007/08:A9, motion 2007/08:A8 och motion 2007/08:A7

både anmärkningsvärt och häpnadsväckande att regeringen lägger fram förslag som innebär att förutsättningarna för ett jämställt arbetsliv kraftigt försämras [...] Att jämställdhetsplaner inte upprättas varje år innebär för många en uppenbar risk att kontinuerligt jämställdhetsarbete på arbetsplatsen ersätts med skrivbordsarbete vart tredje år¹⁵⁵

Flera andra ledamöter från oppositionspartierna för ett liknande resonemang. Josefin Brink (v) framhåller att aktiva åtgärder, genom det systematiska arbetet med att förändra diskriminerande strukturer och rutiner, är högst relevant i bekämpandet av diskriminering.¹⁵⁶ Också Ann-Christine Ahlberg pekar på problematiken kring utförandet av jämställdhetsplaner och lönekartläggning mer sällan¹⁵⁷. Vidare för Esabelle Dingizian (mp) ett resonemang som drar i samma riktning och menar att ”först när politiken gör vad som är möjligt för att förändra strukturerna [genusstrukturer *red.*] [...] skapas förutsättningar för förändringar av värderingar och hur man ser på sig själv och andra”¹⁵⁸.

Att oppositionspartierna kritiserar regeringens förslag betyder emellertid inte att regeringsföreträdarna nödvändigtvis står på motsatt sida i relation till den feministiska idealtypen. Eva Flyborg (fp) framhåller positiv särbehandling som ett exempel på detta. ”Inom arbetslivet tillåts positiv särbehandling på grund av kön vilket liksom i dag uttrycks som «åtgärder som är ett led i strävanden att främja jämställdhet mellan kvinnor och män»”¹⁵⁹. Vidare menar integrations- och jämställdhetsminister Nyamko Sabuni (fp) att staten bör ta en aktiv roll i kampen mot diskriminering, men påpekar vikten i att se ”vilka åtgärder som är effektivast och vilka som bara har symbolverkan”¹⁶⁰. Hon betonar vidare att ”[d]et är aktiva åtgärder och inte planer som främjar jämställdheten bäst”¹⁶¹ och framhåller att även andra aktörer har ett ansvar¹⁶².

Det är tydligt att samtliga av dessa debattörer menar att staten bör ha en aktiv roll i diskrimineringsarbetet rörande jämställdhet. Liksom den feministiska idealtypen menar man att staten måste uppmärksamma den existerande maktordningen och bekämpa denna genom aktiva åtgärder. Oppositionen pekar på statens ansvar som drivande aktör genom att påvisa att det nya lagförslaget är en försämring och fördöma denna. I likhet med de mångkulturella förespråkarna ser alltså debattens feministiska förespråkare staten som en av de absolut

¹⁵⁵ Debatt 2007/08:117 Anf. 5

¹⁵⁶ Ibid. Anf. 4

¹⁵⁷ Ibid. Anf. 101

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid. Anf. 6

¹⁶⁰ Ibid. Anf. 100

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

främsta aktörerna för att trygga jämlika och rättvisa förhållanden för gruppen, i detta fall kvinnorna. Tydligt är också att även regeringspartiernas företrädare presenterar ett flertal idéer som går att härleda till den feministiska idealtypen. Meningsskiljaktigheterna mellan regeringens och oppositionens företrädare grundas snarare i *hur* staten ska agera än *om* staten ska agera. Vidare framträder också det isärhållande perspektivet i debattens feministiska och mångkulturella inlägg. Det finns en uppenbar överensstämmelse mellan de två perspektivens utgångspunkter och mål – en aktiv stat, men ändå väljer debattörerna i den stora majoriteten av fallen att tala om de olika perspektiven som skilda ifrån varandra.

...ur ett sammanhållande perspektiv

Ett sammanhållande perspektiv kan härledas till intersektionalitet som idealtyp. Här efterfrågas en stat som är flexibel i sin hantering av människor och som är uppmärksam på att olika maktstrukturer kan påverka en och samma individ. Staten måste också vara självkritisk inför den «neutrala» likabehandling som självklart är färgad av den svenska erfarenheten och se den grund på vilken diskrimineringen ligger. Staten bör söka sig ifrån skapandet av grupper som förhåller sig till det normativa.

Det sammanhållande synsättet på statens roll, finns inte representerat i debatten i samma utsträckning som det isärhållande. Som redan nämnts, kommer den intersektionella utgångspunkten främst på tal i relation till den nya sammanslagna myndigheten, där ett av diskrimineringskommitténs uttalade syften också var just intersektionalitet.¹⁶³ Den sammanslagna myndigheten skulle kunna ses som ett försök göra staten mer flexibel i sin hantering av människor och kunna skapa skydd mot det förtryck där olika maktstrukturer möter varandra och skapar ett slags multipelt förtryck. Som också nämndes i ovanstående kapitel går ett uttalat intersektionalitetsperspektiv endast att finna i Miljöpartiets motion och interpellationsanföranden. Ulf Holm (mp) framhåller att ”det är angeläget att den som är utsatt för flera typer av diskriminering inte faller mellan stolarna utan möts av en myndighet som förmår att anlägga ett så kallat intersektionalitetsperspektiv”¹⁶⁴. Detta till trots finns det, som redan påpekats, en tendens att ändå se diskrimineringsgrunderna som åtskilda och statiska¹⁶⁵. Holm uttalar alltså å ena sidan att ett intersektionellt perspektiv där en myndighet som kan hantera ett flerdimensionellt förtryck behövs, men å den andra talar han om tydligt åtskilda

¹⁶³ SOU 2006:22 s.138

¹⁶⁴ Debatt 2007/08:117 Anf. 5

¹⁶⁵ Ibid.

grunder. Detta ger intrycket av att Holm har en något förenklad bild av det intersektionella perspektivet där intersektionalitet för Holm egentligen bara skulle innebära ett lägga ett förtryck på ett annat. Även vänsterpartiet välkomnar den nya diskrimineringsmyndigheten. Kalle Larsson (v) menar ”[a]tt slå samman ombudsmännen kan bli verkningsfullt och bra”¹⁶⁶ men menar samtidigt att någon måste säkerställa att ”sakkunskapen på de respektive områdena finns kvar i den nya myndigheten”¹⁶⁷. Här finns alltså ett försiktigt välkomnande av en sammanslagen myndighet som enligt Larsson kan bli mer verkningsfull men samtidigt en tydlig fokus på att varje diskrimineringsområde är av specifik karaktär och är i behov av sin unika kompetens. Intersektionalitetsperspektivet tycks inte heller här riktigt ha nått fram. Anförandet genomsyras fortfarande av ett starkt isärhållande synsätt där statistiska grupper behöver representeras var för sig och statens roll i detta blir att säkerställa varje identitetsgrupps fri- och rättigheter, exemplifierat genom en specifik jämställdhetsmyndighet.¹⁶⁸

Inte heller i regeringsföreträdarnas resonemang kan intersektionalitetsperspektivet sägas vara speciellt tydligt. Som påpekats i föregående kapitel finns det exempel på resonemang som drar mot ett mer sammanhållet synsätt. Sabuni påpekar också att ”[d]en samlade erfarenheten hos den nya myndigheten ska kunna dra nytta av de synergieffekter som en sammanhållen ombudsman utgör”¹⁶⁹ men därutöver åberopas mest effektivitets- och jämlikhetsargument till fördel för den nya myndigheten. Som redan påvisats i föregående kapitel framhåller regeringsföreträdarna nya myndigheten som en markering av ”alla människors lika värde och rättigheter”¹⁷⁰.

Det intersektionella perspektivet är alltså inte lika förekommande i debatten eller motionerna som de två övriga perspektiven. Från Miljöpartiets håll finns det en uttalad efterfrågan efter intersektionalitet men i resonemanget kring detta perspektiv går det att urskilja en viss förvirring. Det tycks finnas en motsägelse mellan å ena sidan efterfrågan av en myndighet som kan hantera ett multipelt förtryck och å den andra en fokus på särskilda grupper med specifika behov. Argumentationen från övriga förespråkare av en sammanslagen myndighet grundas på en effektivitets- och likabehandlingsgrund snarare än i ett intersektionalitetssyfte. Den självkritiska stat eller det frångående från skapandet av grupper som förhåller sig till det

¹⁶⁶ Debatt 2007/08:117 Anf. 120

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ibid. Anf. 100

¹⁷⁰ Ibid. Anf. 116. Se även Anf. 6, Anf. 19 och Anf. 92.

normativa som fördes på tal ovan tycks inte finnas representerat i den svenska interpellationsdebatten.

5 Sammanfattning

Efter genomförd analys kan vi konstatera att samtliga teoretiska perspektiv finns representerade i den politiska debatten, dock i olika utsträckning. Förespråkare för feminism och mångkulturalism söker mer högljutt gehör för särskilda behov än de som propagerar för en intersektionell analys av diskrimineringsproblematiken. Generellt är det särhållande perspektivet starkast i relation till det sammanhållande, både vad gäller synen på identitetskategorier och synen på statens roll. Debattörerna tenderar att se de olika diskrimineringsgrunderna som åtskilda från varandra. Denna diskussion kring särskilda behov färgas också av de politiska partiernas skilda inställningar till huruvida det förekommer ett strukturellt förtryck gentemot etniska, könsbaserade eller sociala grupper i samhället eller om det är enskilda individer som drabbas, exempelvis av arbetsgivare som helt enkelt inte vet bättre. Vi har också funnit att den politiskfilosofiska konflikt mellan feminismen och mångkulturalismen som presenteras i teoridelen inte finns representerad i den svenska riksdagsdebatten. Den feministiska oron över ett reducerat utrymme är tydligt framträdande – dock utan mångkulturell motståndare.

Resultatet av analysen har visat på ett oväntat resultat, vilket är både spännande och frågeväckande. Med utgångspunkt i Birgitta Ohlsson skriftliga fråga i relation till den nya lagen trodde vi att konflikten mellan mångkulturalism och feminism tydligt skulle framträda. Med tanke på att lagförslaget baserades på diskrimineringskommitténs betänkande är det också något oväntat hur regeringsföreträdare i väldigt låg grad hänvisar till intersektionalitetssyftet som argument gentemot företrädare för särskilda gruppbehov. Snarare kan man se en tendens att likställa alla diskrimineringsgrunder och därmed komma ett steg närmare likhetsprincipen.

6 Slutdiskussion

Som vi skriver i inledningen föreligger det både en medial och teoretisk konflikt mellan förespråkare av ett feministiskt perspektiv och förespråkare av kulturella och etniska gruppers behov av skydd. Efter genomförd analys kan vi se att det feministiska perspektivets linje följs

av de riksdagsledamöter som förespråkar en stark statlig jämställdhetspolitik, att främst kvinnor behöver skydd i samhället mot en könsbaserad diskriminering. Det feministiska perspektivet bär på strukturell kritik gentemot den manliga normen som kvinnor tvingas förhålla sig till. Vi menar att det genusvetenskapliga paradigmet som bär upp den feministiska kritiken i denna debatt är vedertagen i samhället, jämställdhetspolitiska krav är något som alla parter kan förhålla sig till. Detta hänger främst ihop med att enligt detta perspektiv står två grupper (män och kvinnor) i förhållande till varandra, utan att ta hänsyn till att gruppen *kvinnor* och gruppen *män* innefattar andra komponenter som går in i andra grupptillhörigheter.

Den konflikt mellan mångkulturalism och feminism som är synlig i media och i det teoretiska materialet är, som vi tidigare nämnt, obefintlig i den valda interpellationsdebatten. Vi ställer oss frågande till det faktum att förespråkare för mångkulturell politik inte kräver ett större utrymme i debatten inför den nya diskrimineringslagen. Följande resonemang har nått ytan.

Eftersom det inte finns samma möjlighet till ett dualistiskt förhållningssätt som för grupperna *kvinnor* och *män*, blir det svårt för mångkulturalismen att få gensvar. De röster som hörs i debatten som förespråkar mångkulturell politik bär inte på någon strukturell kritik gentemot det monokulturella Sverige och de värden som detta bygger på – inte på det sätt som feminismen kritiserar den manliga normen. Vi tolkar det som om mångkulturalismens latent, särskiljande synsätt är det som gör det omöjligt för förespråkare av denna politik att höja sina röster och ställa fler krav på skydd. Det blir alltför godtyckligt att kräva ett ökat utrymme eftersom man inbördes konkurrerar om detta utrymme. Som vi har sett beskrivs positiv etnisk särbehandling i regeringspropositionen som just en godtycklig aktiv åtgärd då man inte kan avgöra vilka grupper som ska lyftas fram allra mest – och därmed finns det inte med i den nya lagen.

Vi vill koppla detta till Mekonnen Tesfahuney's resonemang (se kap. 3.3.1) om att röster som förordar mångkulturalism bygger vidare på den dominerande kulturens premisser, präglad av etnocentrism. Istället för att tydligt kritisera den normativa grund som samhället vilar på (det skulle bli alltför kontroversiellt), skapar man en skarpare bild av ”de Andra” och begär ett skydd för de utsatta grupperna till dess att assimileringprocessen har välkomnat dem med öppna armar. Denna strävan mot assimilering har vi som tidigare nämnt, sett hos flera av de politiska partierna i frågan om aktiva åtgärder.

Med detta resonemang som utgångspunkt ställer vi oss frågan om det intersektionella perspektivet kanske är den bästa lösningen för människor som utsätts för diskriminering? En intersektionell analys strävar bort från skapandet av ”Vi” och ”Dem” genom att söka eliminera statiska kategorier och förhållandet till särskiljda diskrimineringsgrunder. I inledningen skrev vi om ett ökat intresse för en intersektionell analys av diskriminering och frågade oss om det är möjligt att se mer flexibelt på grupper och därmed skydda även de medborgare som osynliggörs när de fastnar mellan de olika kategorierna. Vi syftade främst till diskrimineringskommitténs slutsats om att en intersektionell analys är nödvändig för att se hur olika maktordningar samverkar och att olika diskrimineringsgrunder därmed inte kan ses som särskiljda. Som vi ser i analysen tycks diskrimineringskommitténs intersektionalitetssyfte inte riktigt återspeglas i riksdagsdebatten. Oppositionspartierna företräder främst ett särskiljande perspektiv medan företrädare för regeringen hänvisar till likhetsprincipen. Istället för att anamma ett intersektionalitetsperspektiv och uppmärksamma samspelet mellan olika maktordningar väljer man att uppmärksamma alla diskrimineringsgrunders lika värde. Det finns inga tendenser som visar på att regeringsföreträdare använder sig av en intersektionell ansats för att motsätta sig oppositionens särskilda krav för kvinnor och till viss del etniska grupper. Kanske beror detta på att intersektionalitet som perspektiv har utvecklats ur kritiska teorier som black feminism och postkolonial teori? Denna teoretiska grund uppmärksammar förekomsten av strukturellt förtryck och att detta drabbar medlemmar i grupper. Likhetsprincipen å andra sidan skyddar individen och menar att ”eventuella olikheter mellan sociala grupper och personer ska behandlas som rena tillfälligheter och sakna betydelse i det offentliga livet”¹⁷¹. Som vi tolkar det är inte intersektionalitetsansatsen kompatibel med en likabehandlingsprincip utan självkritik. Det kan förklara varför detta perspektiv inte får så stort utrymme i interpellationsdebatten om just diskrimineringslagen, främst eftersom denna är till stor del präglad av likabehandlingsprincipen med utgångspunkt i EG-direktiv.

Avslutningsvis vill vi återkomma till vår utgångspunkt för undersökningen, att hitta konflikten mellan feminism och mångkulturalism i den svenska politiska debatten. Ett självklart förslag för oss till fortsatt forskning skulle kunna vara att undersöka en annan debatt utifrån samma teoretiska ramverk. Helst en debatt som tillåter förekomsten av olikheter.

¹⁷¹ Young (2000:92)

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Litteratur

Benhabib, Seyla (2004) *Jämlikhet och mångfald: demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*. Göteborg: Daidalos

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur

De los Reyes, Paulina - Molina, Irene - Mulinari, Diana (2005) *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas

De los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2007) *Intersektionalitet*. Malmö: Liber

De los Reyes, Paulina ”Rosengård är min Shatila!”, i De los Reyes, Paulina & Gröndahl, Satu (2007) *Framtidens feminismer. Intersektionella interventioner i den feministiska debatten*. Hägersten: Tankekraft

Gemzöe, Lena (2006) *Feminism*. Stockholm: Bilda Förlag

Kymlicka, Will (1995) *Multicultural citizenship: a liberal theory of minority rights*. Oxford: Oxford University Press

Kymlicka, Will (1998) *Mångkulturellt medborgarskap*. Falun: Nya Doxa

Kymlicka, Will (2002) *Contemporary political philosophy: an introduction*. Oxford: Oxford University Press

Kymlicka, Will ”Liberal självhävdelse” i Okin, Susan Moller (2002) *Mångkulturalism – kvinnor i kläm?* Göteborg: Diadalos

Mohanty, Chandra Talpade (2007) *Feminism utan gränser. Avkoloniserad teori, praktiserad solidaritet*. Hägersten: Tankekraft

Okin, Susan Moller (2002) *Mångkulturalism – kvinnor i kläm?* Göteborg: Diadalos

Phillips, Anne (1998) *Feminism & Politics*. Oxford: Oxford University Press

Rosenberg, Tiina ”Är alla marginaliseringar likvärdiga?”, i De los Reyes, Paulina & Gröndahl, Satu (2007) *Framtidens feminismer. Intersektionella interventioner i den feministiska debatten*. Hägersten: Tankekraft

Taylor, Charles (1999) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. 2 rev. uppl. Göteborg: Daidalos

Tesfahuney, Mekonnen (1998) *Imag(in)ing the Other(s). Migration, racism and the discursive constructions of migrants*. Stockholm: Graphic Systems

Young, Iris Marion (2000) *Att kasta tjejkast: texter om feminism och rättvisa*. Stockholm: Atlas

Artiklar från dagstidningar och tidskrifter

Demirbag-Sten, Dilsa (2008) ”Varför tiger feministerna om ’Halal-TV’?”, *Aftonbladet* 2008-11-23

Hagberg, Maria (2008) ”DO stödjer religiöst kvinnoförtryck”, *Expressen* 2008-05-28

Hirdman, Yvonne (1988) ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning” *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (Nr 3/88): s. 69 – 41.

Tuori, Salla (2007) ”Cooking Nation. Gender equality and multiculturalism as nation-building discourses” *European journal of women’s studies*, Vol. 14, No. 1: 21-35.

Offentliga tryck

Kammarens protokoll 2007/08:117 10 § *Ett starkare skydd mot diskriminering*. Stockholm: Riksdagen

Ohlson, Birgitta (2007) Skriftlig fråga 2007/08:1138 ”Könsdiskriminering och ny diskrimineringsmyndighet”. Tillgänglig 2009-05-24 på http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=67&dok_id=GV111138

Ohly, Lars et al (2007) Motion 2007/08:A8 med anledning av prop. 2007/08:95 *Ett starkare skydd mot diskriminering*. Tillgänglig 2009-05-24 på

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GV02A8

Prop 2007/08:95 *Ett starkare skydd mot diskriminering*. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Sabuni, Nyamko (2007) Svar på fråga 2007/08:1138 ”Könsdiskriminering och ny diskrimineringsmyndighet”. Tillgänglig 2009-05-24 på

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=71&dtyp=frs&rm=2007/08&dok_id=GV121138&nr=1138

SFS 2008:567 *Diskrimineringslag*. Stockholm: Riksdagen.

SOU 2006:22 *En sammanhållen diskrimineringslagstiftning*. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Wetterstrand, Maria et al (2007) Motion 2007/08:A9 med anledning av prop. 2007/08:95 *Ett starkare skydd mot diskriminering*. Tillgänglig 2009-05-24 på

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GV02A9

Östberg, Sven-Erik (2007) Motion 2007/08:A7 med anledning av prop. 2007/08:95 *Ett starkare skydd mot diskriminering*. Tillgänglig 2009-05-24 på

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GV02A7

Elektroniska källor

Internet

Axelsson, Lisbeth (2009) ”En svår uppgift i hamn – Rolf Lidskog slutförde sin och Fuat Deniz gemensamma bok”. Tillgänglig 2009-05-23 på

http://www.oru.se/templates/oruMagNews____26174.aspx?newsid=58175